

“MUHAMMED HANEFİ HAZRETLERİ CENGİ” TABUT SAVAŞI HİKÂYESİ MOTİF DENEMESİ VE TRANSKRİPSİYONLU METİN*

Emrah GÜLÜM**

ÖZET

Türkler, İslamiyet’i kabul etmelerini müteakip yıllarda İslam’ın yayılması ve İslam öğretisi ile kültürünün daha anlaşılır ve bilinir hale gelmesi için yoğun çaba göstermişlerdir. Bu sebeple İslam tarihinde yeri olan birçok şahsiyeti sözlü edebiyatlarının bir parçası haline getirerek kahramanlaştırmış ve bir nevi “ideal İslam lideri” imajı yaratmaya çalışmışlardır. Bu şahsiyetler de çoğunlukla gerçek savaş ve gazalarda kahramanlıklar göstermiş olan Şii kimselerden seçilmişlerdir. Bu kişilerin başında yiğitliği ile nam salmış olan Hz. Ali gelmektedir. Hz. Ali’nin, kurgusal ve yer yer tarihi cenklerinin, gazalarının anlatıldığı hikâyeler, edebiyatımızda “cenkname” kültürünü oluşturmuştur.

XIII. yüzyıldan beri yazılabilen cenknamelerde başkahraman olarak Hz. Ali’den başka, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin ve Muhammed Hanefi’nin de isimleri geçmektedir. Öyle ki Muhammed Hanefi’nin gazalarının ve cenklerinin anlatıldığı hikâyeler müstakil olarak “Muhammed Hanefi Cenklere” adıyla anılmaktadır.

Bu çalışmamız Muhammed Hanefi’nin henüz on yaşındayken tek başına Tabut adlı kâfirin askerlerine karşı yaptığı bir gaza hikâyesinin anlatıldığı “Muhammed Hanefi Hazretlerinin Cengi” adlı eserin transkribe edildiği ve metnin içinde geçen motiflerin açıklandığı bir çalışma olarak düşünülmüştür. Ayrıca çalışmamız metne özel küçük bir lügatçe ile zenginleştirilmeye çalışılmıştır. Elimizdeki orijinal metin, vezin ve kelime bazında bozuk ve müstensih hatalarının fazla olduğu bir metindir. Bu nedenle çoğu beyit vezne uymamaktadır ve doğal olarak da anlamlandırılması güç beyitler mevcuttur.

Anahtar Kelimeler: Hz. Ali, Muhammed Hanefi, Cenkname, XIII. Yüzyıl, Tabut, Gaza, Cenk.

*Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Arş. Gör. Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, El-mek: emrahgulum.tde@gmail.com

“MUHAMMED HANEFİ GRACE’S JIHAD” STORY OF TABUT WAR LEITMOTIVES TRIAL AND TRANSCRIPTIONAL TEXT

ABSTRACT

Turks showed intense effort for spreading Islam and clearing Islamic teaching and culture after taking over Islamic religion. Therefore, they tried to create a figure of “ideal Islamic leader” by using lots of historical characters as a part of their spoken literature. These characters were chosen among the real war and gaza heroes from Shia society. One of the most important character was Hz. Ali became famous with bravery and courage. There is a literary type named “cenkname” within narrating Hz. Ali’s fictional and sometimes historical battles and jihads.

In the ‘cenkname’s written since the 13th century, the main characters are Hz. Hasan, Hz. Hüseyin and Muhammed Hanefi besides Hz. Ali. Thus, some of the ‘cenkname’s are individually called “Muhammed Hanefi Cenkləri” narrating Muhammed Hanefi’s battles and jihads.

In this work, we try to explain some leitmotives and transcript the text named “Muhammed Hanefi Hazretlerinin Cengi” which tells us Muhammed Hanefi’s jihad with the infidel named Tabut at age 10. In addition to that we try to enrich our work with the glossary. The original text is so inaccurate and there are lots of errors because of the rewriter. So, there are lots of broken meters in the text and its cause imposible to give meaning to couplets.

Key Words: Hz. Ali, Muhammed Hanefi, Cenkname, XIII. Century, Tabut, Jihad, Battle.

GİRİŞ

Cenknemeler, Anadolu sahasının sözlü edebiyat kültürünün vazgeçilmez parçalarından sadece biridir. Cenkname kahramanları her ne kadar Şii kültüründen seçilmiş olsalar da, mezhep ayrımı olmaksızın her kesim ve topluluk tarafından söylenen, dinlenen, yazılan ve okunan eserler olmuş ve olmaya da devam etmektedirler.

Anadolu sahası için temeli XIII. yüzyıla kadar dayanan bu gaza ve kahramanlık hikâyelerinin dini tebliğ etme ve yayma gibi amaçları olmuştur. (Atalan: 2011, s. 45) “Cenknemeler ideal insan tipini işleyerek toplumun ‘karizmatik lider’ ve ‘örnek insan’ arayışına cevap veren ve tam anlamıyla mezhebi taassup olmaksızın yaygın İslami anlayışla paralellik arz eden, toplumun ortak kültürü olan ve devrin aydınlarınınca tercüme, adapte ve telif yoluyla kültürümüze kazandırılan eserlerdir.” (Atalan: 2008, s. 8)

Cenknemelerde birçok unsuru bir arada görmek mümkündür. Zira Türklerin İslamiyet’i kabulü ve Anadolu’ya tam manasıyla yerleşmelerini takip eden yıllarda gelişen cenkname türü doğal olarak bir geçiş sürecinin ürünü mahiyetindedir. Hikâyelerde bir yandan İslam’ın ibadet ve ahlak özelliklerine vurgu yapılarak, onları benimsetme çabası güdülürken, bir yandan da yakın tarihe kadar uyguladıkları İslam öncesi kadim inanç ve folklorik geleneklere yer vermişlerdir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/12 Fall 2014

Çalışmamıza konu olan bu eserde de aynı durumla karşılaşmamız mümkündür. Metinde İslamiyet öncesi unsurlarla, sonrasında toplum hayatına entegre olan unsurlar bir arada verilmiştir. Bu konunun ayrıntılarına motiflerin anlatıldığı bölümde girilecektir.

Üzerinde incelemede bulunduğumuz Tabut hikâyesinin literatürümüzde iki farklı versiyonu vardır. Birinci versiyonda¹ Muhammed Hanefî'nin annesi savaşta esir alınan bir cariyedir ve savaş ganimeti olarak Hz. Ali'ye verilmiştir. (Mattei: 2004, s. 30) İkinci versiyonda ise Hanife, Kayser-i Rum kızıdır ve Müslüman edilerek Hz. Ali ile evlendirilmiştir. Bizim elimizdeki metin², hikâyenin ikinci versiyonudur. Birinci versiyon üzerinde çeşitli çalışmalar yapılmış durumdadır.³ Ancak ikinci versiyonun neredeyse doğru düzgün bir çeviri metni bile mevcut değildir.⁴ Bu çalışmamızın temel amacı da işte bu eksikliği giderme çabası olmuştur.

Bu yazı kaleme alınırken mümkün olduğunca orijinal metne sadık kalınarak transkripsiyon yapılmaya çalışılmıştır. Çalışmanın amacı metin tamiri olmadığı için, vezinde ve cümlelerde bulunan hatalar olduğu gibi bırakılmıştır ve bu şekilde yazıya aktarılmıştır. Yani çeviri metin bölümündeki hatalar metnin orijinalinde var olan hatalardan kaynaklanmaktadır. Genel olarak arızalı bir metin olan bu eserin kötü bir müstensihin elinden çıktığı aşikârdır. Sadece çok bariz olan bir iki hata hikâyenin devamlılığını ve anlam bütünlüğünü sağlamak açısından düzeltilmiş ve dipnotlarla değişiklikler belirtilmiştir.

I. BÖLÜM: MOTİF DENEMESİ

CENKNÂMEDEKİ KİŞİLER

A. Melekler

Cebraîl

Vahiy meleğidir. Allah'ın peygamberleriyle arasındaki iletişimi sağlayan melektir. Kuran-ı Kerim'in Hz. Muhammed'e nazil edilmesi Cebraîl vasıtasıyla olmuştur. Bu durum Kuran'da Tekvir suresinin 19-21. ayetlerinde buyrulmuştur.⁵

Çok kudretli ve görkemli bir melek olduğu yönünde anlatılar vardır. Tüm meleklerin sahip olduğu özelliklere tek başına sahip bir melektir. Ayrıca Kuran'da bahsedilmeyen başka özellikleri de vardır. İslam âlimlerine göre Cebraîl, altı yüz kanatlı, çetin bir kudrete sahip, emin, akl-ı kâmil, Allah katında itibarlı ve güzel görünüşlüdür. Cebraîl ayrıca şerefli bir elçi, Hz. Muhammed'in dostu, kati sözüdür ve sürati akıllara durgunluk verir. (Çetin: 1997, s. 331) Cenknâmelerde bazen savaş stratejisi, bazen de Allah'tan mesaj getirir.

Bu söz' söyleriken böyle tamâm

Cebraîl getürdi Allahdan selâm (12)

¹ Jean-Louis Mattei *Hiz. Ali Cenknâmeleri* kitabında bu versiyonun Nurullah Hoca ibn-i Ali Efendi'ye ait olduğunu ve 1790 yılında kaleme alındığını söyler ve çalışmasını bu versiyon üzerine yapar.

² *Muhammed Hanefî Hazretlerinin Cengi*. İstanbul: Ali Raif Matbaası (h. 1330)

³ Mattei, Jean-Louis (2004). *Hiz. Ali Cenknâmeleri*. İstanbul: Kitabevi; Şener, Mümin (2010). “Muhammed Hanefî Cengi Metin – Muhteva - Tahlil”. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. 9 Eylül Üniversitesi. Erişim için bkz: <http://deu.mitosweb.com/browse/49736/>; Ünlüer, Ceyhan (2010). *Muhammed bin Hanefîye Cengi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.

⁴ Bu versiyon üzerine yapılmış tek çalışma 1969 yılında bir çocuk kitabı olarak hazırlanmıştır. Ancak bu çalışmada okuma hatalarının yanı sıra, kelime, dize, hatta beyit eksiklikleri çok sık karşılaşılan bir durum halini almıştır. Bu versiyon bilindiği kadarıyla akademik bir çalışmaya konu olmamıştır.

⁵ (19) O (Kuran), şüphesiz değerli bir elçinin (Cebraîl'in) getirdiği sözdür. (20) O elçi güçlü, Ars'ın sahibi (Allah'ın) katında çok itibarlıdır. (21) O orada sayılan, güvenilen (bir elçi)dir.

B. Müslümanlar

Hz. Muhammed

Cenknamelerin neredeyse hepsinde Hz. Muhammed vardır ve merkez konumdadır. Cenklere, gazalara onun emri veya izniyle çıkılır. Cenk bitince de yine O'na dönülür. (Toprak: 2014, s. 18) Hz. Muhammed cenknamelerde “Sultân-ı din, Fahr-i Cihân, Sadr-ı Bedr, on sekiz bin âlemin serveri, Mâh-ı ‘Arab, Şâh-ı ‘Acem, Sırr-ı Hudâ, Şâh-ı Murselin-i Enbiyâ, Server-i Rûy-ı Zemin, Habib, Sıddîk, Seyyid-i Sâhib-i Kemâl, Hâfız-ı Kur’an, Tanrı Habibi, Muhammed bin ‘Abdullah, İki Cihân Serveri, Nebîler Hatemi, Şâh-ı ibn Âdem” gibi isimlerle anılmaktadır. (Çetin: 1997, s. 335-336)

Hz. Muhammed cenknamelerde ismen çok fazla geçer ancak fiziki olarak nadiren mevcuttur. Muhammed Hanefî, Hz. Ali için “atam”, Hz. Muhammed için ise “ceddim” tabirini kullanır. Hz. Ali'nin eşi Hanife'nin üç dileğinden biri oğluna peygamber efendimizin isminin verilmesidir. Bu dileğini Hz. Muhammed'e bildirir ve dileği kabul görür. Bunun üzerine doğan ilk erkek çocuğu olan Hanefî'ye dedesinden ötürü Muhammed ismi konur. Hanefî aynı zamanda peygamber efendimizin kendi isminin verilmesine izin verdiği ilk çocuktur.

Cenknamelerde Hz. Muhammed ile Muhammed Hanefî arasında manevi bir bağ varmış izlenimi verilir. Muhammed Hanefî'nin başı ne zaman derde düşse Hz. Muhammed Hz. Ali'nin rüyasına gelerek durumu bildirir ve oğlunu kâfirlerin elinden kurtarmasını söyler. Bu cenknamede de durum böyledir. Tabut'un askerleri Hanefî'yi araya alıp öldürmek üzerelerken Hz. Ali rüyasında Peygamber Efendimizi görür ve oğlunun durumundan haberdar olur. Zülfikar'ı kuşanıp Düldül'e biner. Oğulları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'le birlikte gidip Hanefî'yi kâfir elinden kurtarırlar.

Kuran'da geçen “Allah ve melekleri, Peygamber'e çok salavat getirirler. Ey müminler! Siz de ona salavat getirin ve tam bir teslimiyetle selâm verin”⁶ ayeti sebebiyle peygamber efendimiz için okuyucudan salavat istenir. Diğer versiyonlarda hikâye başlarken salavat istenirken, bu versiyonda hikâye bitişinde salavat getirmemiz tavsiye edilir.

*Luṭfile peygamber āña söyledi
İmāna gel yā Ḥanīfe sen didi (7)*

*Ḳız didi bāşım üstüne yā Resūl
Üç dileğim var ider isen kabūl (8)*

*Benim atamdır ‘Alīyyü’l-mürtezā
Ceddim adıdır Muḥammed Muştafā (64)*

*İlahi biñ bir adın ḥürmetiçün
Ceddimiñ mihr-i nübüvvet ḥürmetiçün (69)*

*Bunı ol ceddim Muḥammed içmedi
Atam ‘Alī yöresinden geçmedi (171)*

⁶ Ahzab, 33/56.

*Düşinde Muḥammed’i gördi ‘Alî
Gözlerini yaşlı gördi ol velî (341)*

*‘Alî eydür yâ resûl yaşlı gözün
Yine muşîbet mi düşdi özüñ (342)*

*Tamâm oldı Muḥammed Ḥanefî hikâyeti
Vir şalavât Muḥammede bula cânıñ necâtı (397)*

*Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilât
Muştafânıñ rûhına vir şalavât (399)*

Hz. Ali

Hz. Muhammed’in amcasının oğlu ve damadı olup dördüncü halifedir. (Kozan: 2013, s. 468) 599 yılında Mekke’de dünyaya gelmiştir. Haşimî soyundan gelmektedir. Hz. Muhammed’e peygamberliğin iletilmesinden öncesinde de Hz. Ali ile çok sağlam bağları vardır. Hz. Muhammed ile Hz. Ali birbirlerine ağabey-kardeş gözüyle bakmaktadırlar. Hz. Ali, Hz. Muhammed peygamberlik ile görevlendirildiğinde Peygamber Efendimizin eşi Hz. Hatice’den sonra İslamiyet’i kabul eden ikinci kişi olmuştur. (Şakir: 2014, s. 15)

Yaşının küçüklüğüne rağmen çok zeki, ağırbaşlı ve yiğit olan Hz. Ali, cenkname kültürünün de başkahramanı olarak sözlü edebiyatta kendine yer bulmuştur. Cenknamelerde özellikle kahramanlık ve yiğitlik gibi vasıflarıyla ön plana çıkan Hz. Ali bir tarihin sayfalarından sıyrılarak çoğu zaman bir nevi fantastik dünyanın parçası haline getirilmiştir. Hz. Ali cenknamelerde “Şâh-ı Merdân, İbn-i ‘Ammu Mustafâ, Şâh-ı Ebrâr, Nasr-ı Arab, Şâh-ı Cihân, Hâşimî, Sâhib-i Hâşim-i Livâ, Hakk Arslanı, Erenler Ejderhâsı, Şîr-i Ner, Haydâr-ı Kerrâr, İmâmü’l-Sâfiyâ, Şâh-ı Evliyâ, Seyyidü’l-Ebrâr, Velî, Sâhib-i Döldül, ‘Alî-yi Velî, Murtazâ, Ebu’l-Hasan, Emîr-i Zülfikâr, Şîr-i Hudâ, Şîr-i Vâdi, Şâh, Pehlivânlar Kırıcı, Server, Nerr-i Vâr, Şîr-i Vakâr, Zevc-i Fatma, Sâhib-i Zülfikâr, Emîr-i Şehriyâr, Emîr-i Arab, İmâm-ı Mütেকkin, Farisü’l-Ebrâr, Nûr-ı Mutlak, Şîr-i Yezdân, Şâh-ı Dîn” gibi isim, sıfat ve lakaplarla anılmaktadır. (Çetin: 1997, s. 168)

*Çünkü bir gün Döldüle bindi ‘Alî
Ya‘ni ğazâ itmege döndi yolu (23)*

*Benim atamdır ‘Alîyyü’l-mürtezâ
Ceddım adıdır Muḥammed Muştafâ (64)*

*‘Alî eydür eyledim bunca ğazâ
Eyledim kâfirlere cevri ü cezâ (78)*

*Geldi eve ‘Alî gördü oğlunu
Öpdi gözlerinden cânım cânı (83)*

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/ 12 Fall 2014*

Hz. Hasan

Asıl adı Al-Hasan ibn Ali ibn Abu Talib'dir. (Çetin: 1997, s. 206) Hz. Ali'nin Hz. Muhammed'in kızı Fatıma'dan doğan ilk oğludur. 625 yılında doğduğu bilinmektedir. Hz. Ali'nin şehadetinden sonra halife ilan edilmiş ancak Muaviye ile anlaşarak halifelikten feragat etmiş ve Medine'ye çekilmiştir. Tahminen kırklı yaşlarının ortalarında vefat etmiştir. Ölümü üzerine çeşitli mezhebi ve siyasi rivayetler vardır. Bu rivayetlerin başında da Yezid'in kandırdığı karısı tarafından zehirlenerek öldürüldü gelmektedir. Cenknemelerde Hz. Hüseyin'le birlikte anılmaktadır. Berber, İfrit, Selasil, Umman, Yemame cenklerinde (Çetin: 1997, s. 207) ve elimizdeki Tabut cenginde adı geçer. Tabut cenginde hiç diyalogu yoktur. Hz. Muhammed, Hz. Ali ve Muhammed Hanefi tarafından ismi zikredilir.

*Al Hasan ile Hüseyini sen bile
Tiz iriş oğluna bingil Duldüle (346)*

*Hasan Hüseyin āña irişdiler
Kucağ kucağ olub şarmaşdılar (366)*

Hz. Hüseyin

İsmi Al-Hüseyin ibn Ali ibn Abu Talib'dir. (Çetin: 1997, s. 210) Hz. Ali'nin Hz. Muhammed'in kızı Fatıma'dan olan ikinci oğludur. Tahminlere göre 626 veya 627 yıllarında doğmuştur. (Çetin: 1997, s. 210) Hüseyin ismi ona dedesi Hz. Muhammed tarafından verilmiştir. Hz. Hüseyin ve hayatı, Kербela vakasından dolayı çok hassas bir konudur. Hz. Hüseyin ve ashabının Kербela'da Yezid tarafından katledilmesi Alevi toplumuna göre İslam tarihinin en acı ve en vahim olayıdır. Bu nedenle cenknemelerde herhangi bir kesimi rencide etmemek adına çok fazla yer bulamamıştır. Hz. Hüseyin'in ismi Berber, İfrit, Selasil, Umman, Yemame cenklerinde (Çetin: 1997, s. 211) ve Tabut cenginde geçer. Hz. Hüseyin'in adı Tabut hikâyesinin bazı yerlerinde geçmesine rağmen, Hz. Hasan'da olduğu gibi, hiç diyalogu yoktur. Mevcudiyeti sadece ismindir ve Hz. Muhammed, Hz. Ali ile Muhammed Hanefi tarafından zikredilir.

*Hasan Hüseyin benim karındaşlarım
'Alî ile ğazâda benim yoldâşlarım (65)*

*'Alî eydür 'Alîyem ey cānım
Hasan Hüseyin iki oğlum benim (355)*

Muhammed Hanefi

Asıl adı Ebü'l-Kasım Muhammed bin Ali bin Ebu Talib el-Haşimi el-Kureyşi'dir. (Öz: 2005, c. 30, s. 537) Hz. Ali'nin Havle bint Cafer el-Hanefiye isimli hanımından doğan oğludur.⁷ (Toprak: 2014, s. 22) Annesinin kabilesi İslam ordularıyla yaptığı savaşı kaybetmiş ve esir alınıp cariyeye olarak Hz. Ali'ye verilmiştir. Hz. Ali onu özgür bir kadın olarak nikâhına almıştır. (Şener:

⁷ Jean-Louis Mattei'a göre Muhammed Hanefi gerçek bir kişi değil, cenkname yazarı Tursun Fakih tarafından uydurulmuş bir karakterdir. Böyle bir karakter uydurulmasının sebebini ise Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin'in siyasi bakımdan hassas kişiler olması olarak açıklar. (Mattei: 2004, s. 30-31)

2010, s. 9) Babası halife seçildiği zaman yirmili yaşlarının başındadır. Cemel Vakası’nda ve Sıffin Savaşı’nda babasının sancaktarlığını yapmıştır. Cesareti ve kahramanlığıyla ünlenmiştir. Babasının vefatından sonra Yezid’e biat etmiştir. Kardeşleri Hz. Hasan’ın vefatı ve Hz. Hüseyin’in katledilişi onu derinden etkilese de Yezid’e olan biatını bozmamıştır. (Öz: 2005, s. 537-538) Hz. Ali’nin en uzun yaşayan çocuklarından birisidir. Siyaset işlerine girmekten her zaman kaçınmış ancak başkaları tarafından adının siyasete karıştırılmasına engel olamamıştır. Ömrünün çoğunu Medine’de öğretimle geçirmiştir. H. 81 / 700 yılında 63 yaşında vefat etmiştir. (Toprak: 2014, s. 23)

Cenknamenin esas kahramanıdır. Cenknamedeki olaylar esnasında henüz 10 yaşındadır. Çok güçlü, ağırbaşlı, cesur ve dinine sadık biri olarak tasvir edilmiştir. Kılıç kullanmada, ok ve yayda ustadır. Gaza etmeye ve ava gitmeye de çok heveslidir. Nitekim bütün hikâye onun ava gitme ve gaza etme hevesi üzerine kurulmuş bir takım olaylar dizisinden meydana gelmektedir. On yaşında bir çocuk olarak tek başına Tabut’un binlerce askerini kesmiştir. Gücü yetmediği yerde Mine Hatun’dan ya da babası ve kardeşlerinden yardım eli uzanmıştır. Gerek kılıç, ok ve yayla girdiği mücadeleleri kazanmış, gerekse de sevdiklerinden yardım alarak onu alt etmeye çalışanlara karşı üstün gelmiştir. Esir düşüp ölüm kapıya geldiğinde bile tavrından ve inandıklarından taviz vermemiştir. Dinini her şeyin üzerinde tutmuş, dinini değiştirme şartıyla sunulan her teklifi reddetmiştir. En nihayetinde de Mine Hatun’u nikâhına alarak hikâyeyi mutlu sonla tamamlamıştır.

*Hanîfeden ‘Alîniñ oğlı toğdı
Yüziniñ nûrı âniñ göge ağdı (17)*

*Muhammed Hanefî diyü âd virdi âña
Yüzine bağan kişi qalur toña (18)*

*Hem Muhammed Hanefî avı özledi
Gördiği geyigi varub izledi (102)*

*Muhammed Hanefî çün araya düşer
Bir arslân başına biñ kelb üşer (274)*

*Muhammed Hanefî işitdi ‘Alîniñ ünin
Hem babasından yaña döndi yüzün (363)*

*Ol Muhammed Hanefî Mine de bile
Aldı tutdı birkaç cāriye ile (391)*

*Nikāh oldı Muhammed Hanefî ile Mine
Ziyāfet ile toldı Medîne (394)*

Fatıma

H. Muhammed ile Hz. Hatice’nin kızıdır. Hz. Ali’nin ise zevcesi, Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin’in annesidir. Peygamber efendimizin soyunu devam ettiren yegâne kişidir. (Çetin: 1997, s. 313) Tarihi kayıtlarda Hz. Ali Fatıma ile evlilikleri esnasında başka bir eş almamıştır. Ancak

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/12 Fall 2014*

okuduğumuz metinde Hz. Ali Hanife'yle evlendikten sonra Fatıma'ya bu evlilik haber verilmiştir. Uhud Savaşı'nda gazilere su ve yiyecek taşımış, yaralarını tedavi etmiştir. (Toprak: 2014, s. 23)

*Bir murādım kızına söyle sen ānı
Kağub döğmesin sevsin beni (11)*

*Ol zemān kıızı 'Alīye nikāh eyledi
Fātımaya vardı daği söyledi (16)*

C. Sonradan Müslüman Olanlar

Mine Hatun

Cenknamenin kadın kahramanıdır. Kâfir Tabut'un kızıdır. Dünyalar güzelidir ama aynı zamanda güçlü, kuvvetli, yiğit ve gözü pektir. Birçok askerden daha erdir. Tam bir kahraman olarak tasvir edilmiştir. Bunun sebebi olarak kahramanlığıyla düşmana korku salan Muhammed Hanefi'ye uygun bir eş olabilmesi gösterilebilir. Babası tarafından İslam'ı bırakması karşılığında Muhammed Hanefi'ye önerilir. Teklifi kabul etmediği için zindana atılan Hanefi'yi korumaları öldürerek oradan kurtaran kişi de Mine Hatun'dur. Müslüman olarak Muhammed Hanefi ile birlikte omuz omuza çarpışıp babasının askerlerini yenmiştir. En nihayetinde Hz. Ali'nin yardımıyla savaş kazanılmış ve Mine ile Hanefi'ye nikâh kıyılmıştır.

*Dīnime gir sözimi eyle kabūl
Mīne hātūn qarāvaş ben saña kul (174)*

*Boyu uzun bili ince kâşı yay
Şanki gökden yire indi bütün ay (184)*

*Oturub kıza bağıdı tırdılar
Ol kızın hüsnine hayrān oldılar (185)*

*Bir taşı komışdı on kişi
Yalınız atdı Mīne oldem taşı (211)*

*Mīne hātūn daği bindi atına
Ġarğ oluben girdi cenk alanına (272)*

*Nikāh oldı Muhammed Hanefī ile Mīne
Ziyāfet ile tıldı Medīne (394)*

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/12 Fall 2014

D. Kâfirler

Tabut

Tabut, Tabut savaşı hikâyesine ismini veren kötü karakterdir. Muhammed Hanefî'nin geyiği kovalarken girdiği bağı da sahibidir. Çok kibirli, kendinden emin bir tavidir. Kâfir olduğu metin boyunca vurgulamaktadır. Kibri yüzünden Muhammed Hanefî'den elinin öpülmesini ve kendisine biat etmesini talep eder. Talebi karşılık bulmayınca da sayısız askerlerini oğlanın peşine yollayarak öldürülmesini emreder. Bu görevde ilk başlarda başarısız olan askerler, daha sonra Hanefî'yi bir şekilde yakalayıp Tabut'a getirirler. Tabut, kızı başta olmak üzere pek çok şey vaat ederek Muhammed Hanefî'yi safına çekmeye çalışır ancak yine de başarılı olamaz. Ceza olarak zindana yollanan Hanefî, Tabut'un kızı Mine'yle birlikte zindandan kaçınca son kez öldürülmesi emrini verir. Tabut'un askerleri ile yapılan savaşta Hanefî ve Mine son anda Hz. Ali'nin yardımıyla kurtulurlar. Cenknamenin yayımlanan versiyonlarında⁸ Hz. Ali'den korkarak canının bağışlanmasını dileyen Tabut haraca bağlanarak serbest bırakılır. Ancak bu çalışmada kullanılan versiyonda Hz. Ali tarafından savaş meydanında başı kesilerek öldürülür.

*Tâbût daḥî ulu düşmândurur
Kendi daḥi yāvuz mel'ündurur (93)*

*Tâbût eydür sözimi tüt iç bunı
Bir kızım vardır saña virem ânı (173)*

*Tâbût eydür bu kızı virem saña
Sözimi tütub uyarsaň baña (186)*

*Tâbût eydür varîñ zindâna koyun
Egninde geydigi tonları şoyuñ (195)*

*'Alî eydür Tâbûta ne oldı saña
Niçün böyle işlediñ sen baña (373)*

*Tâbûtñ çün öldigini bildiler
Kâfirîñ çoğı girüye kaçdılar (387)*

Rüstem

Tabut'un pehlivanlarının başı, ordusunun komutanıdır. Güçlü, babayiğit ve cesur olarak tasvir edilir. Kahraman mizacıdır ancak kâfirlerin tarafında saf tutar. Mine'yi kendine nikâhlamak şartıyla Muhammed Hanefî'nin hakkından gelmeyi taahhüt eder ancak başarısız olur. Cenknamenin daha önce bahsetmiş olduğumuz yayımlanmış versiyonlarında Mine tarafından, bizim çalışmamızda kullandığımız versiyonda ise Muhammed Hanefî tarafından başı kesilerek öldürülür.

⁸ Şener, Mümin (2010). “Muhammed Hanefî Cengi Metin – Muhteva - Tahlil”. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. 9 Eylül Üniversitesi. Erişim için bkz: <http://deu.mitosweb.com/browse/49736/>

*Var bir pehlivān Rüstem adı
Geldi Tābūta bu sözi didi (298)*

*Şabāh oldı Rüstem bindi bir ata
Geldi meydāna āniñla cenk ıtuta (315)*

*Rüstemi meydānda göricek Mīne
Ben varayım Rüstemiñ cengine (317)*

*Gel sen otur Rüsteme ben varayım
Tā ölünce kılnıç āña çalayım (320)*

*Çaldı altmış kez o bunı bu ānı
Tolmışidi o gün Rüstemiñ kânı (322)*

*Rüsteme kılnıç urdı ol sehi
Kesdi başın atın belin dahi (323)*

Kayser-i Rûm

Hikayenin en başında Hz. Ali'nin üzerine gazaya gittiği kafirdir. İmana gelmesi hususunda çağrı yapılmış, bu çağrıya uymadığı için de başı kesilerek öldürülmüştür.

*‘Alī gıtdi Kayşer-i Rûm üstüne
Cümlesini dīne da‘vet kaşdine (2)*

*Didi āña ol imāna gelmedi
Kesdi bāşın islām naşīb olmadı (3)*

*Kayşer-i Rûm kızını itdi esir
Güzellikde ‘ālem içre lā nazır (5)*

E. Hayvanlar ve Cansız Varlıklar

Düldül

Hz. Ali'nin efsanevi binek hayvanıdır. Halk arasında at olarak bilinse de aslen katırdır. Hz. Muhammed'e Hicret'ten sonra Muvakkıs tarafından hediye edilmiştir. (Şener: 2010, s. 114) Hızlı yürüyüşü ve çevikliğinden dolayı "kirpi" anlamına gelen "Düldül" ismini almıştır. Cinsiyetiyle ilgili bir malumat bulunmamaktadır. Hz. Muhammed Düldül'ü Hz. Ali'ye bağışlamadan önce Ukbe'ye vermiştir. Daha sonra Ukbe'den alınıp Hz. Ali'ye teslim edilmiştir. Hz. Ali'den de sırasıyla oğulları Hasan, Hüseyin ve Muhammed Hanefi'ye geçmiştir. (Şener: 2010, s. 114)

Düldül Hz. Ali ve oğullarının sahipliğinde pek çok savaşa katılmış ve sahiplerinin kahramanca işlerine tanıklık etmiştir. Cenknemelerde de adı hep gazalardan ya da herhangi bir

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/12 Fall 2014*

kahramanlıktan hemen önce, yola çıkılırken anılır. Düldül ismi hayvanlar için kahramanlığa eşdeğer tutulur.

*Çünkü bir gün Düldüle bindi ‘Alî
Ya‘ni ğazâ itmege döndi yolu (23)*

*Al Hasan ile Hüseyini sen bile
Tîz iriş oğluna bingil Düldüle (346)*

*Düldülüñ ayağına sürdi yüzün
‘Alî indi öpdi oğlunuñ gözün (365)*

Zülfikâr

Hz. Ali'nin yine efsanevi çatal uçlu kılıcıdır. Bir savaş ganimeti olarak ele geçirilen ve Hz. Muhammed'e teslim edilen bu kılıç Bedir savaşı öncesinde Hz. Ali'ye hediye edilmiştir. (Şener: 2010, s. 112) Zülfikâr, doğruluğun, adaletin ve hakkın simgesi olarak görülür ve özelde Bektaşî inancına göre o Allah'ın Arslanı Hz. Ali'ye, Hz. Peygamber tarafından adaleti temin etmesi için verilmiştir. (Sevinç: 2013, s. 628) Düldül'le birlikte her gazada Hz. Ali'nin yoldaşı olmuştur. Keskinliği ile nam salmıştır. Bir rivayete göre omuz ve bel üstüne denk geldiğinde bir hamlede insanı ikiye bölebilecek kadar keskinliğe sahiptir. Yine bir rivayete göre Hz. Ali'nin kahramanlığını ve Zülfikâr'ın da keskinliğini övmek için Uhud Savaşı sonrasında Hz. Muhammed⁹ tarafından “Ali'den başka yiğit, Zülfikâr'dan başka kılıç yoktur” anlamına gelen “Lâ fettâ illâ Alî, lâ seyfe illâ Zülfikâr” denilmiştir. Eskiden askerler savaş aletlerinin üzerine güçlerini artırdığına inandıkları için bu hadisi nakşederlermiş.

Eserlerde mübalağa sanatıyla birlikte kullanıldığından dolayı savaş esnasında boyunun kırk ya da yüz elli arşına kadar uzadığına inanılmaktadır. (Çetin: 1997, s. 425) Genel inanca göre Hz. Ali'nin vasiyeti gereği, Hz. Hüseyin'in şehadetinden sonra Necedan'dan denize atılmıştır. Caferilik inancına göre ise kılıç 12. İmam olan İmam Mehdi'dedir ve kıyamet alameti olarak zamanı geldiğinde ortaya çıkacaktır.

*Oğlunuñ öldigin ‘Alî bile
Zü'l-fikârı çıkara bunda gele (149)*

Geyik

Türk mitolojisinin değişmez unsurlarından biri olan geyik aslen Şamanizm'de ve Budizm'de kendine yer bulmuştur. İslamiyet öncesi dönemden itibaren Türk insanının hayatında var olan geyik motifi İslamiyet'in kabulüyle birlikte dini bağlamda ele alınmaya başlanmış, kendisine kutsallık atfedilmiş ve dini çağrışımlara vesile kılınmıştır. Öyle ki velilerin birçoğunun geyik üzerine bir efsanesi ya da hikâyesi mevcuttur. Abdal Musa ve Geyikli Baba'nın geyik donuna bürünebilmeleri menkıbelere konu olmuştur. (Şener: 2010, s. 111) Dede Korkut Hikâyelerinde kimi zaman yol gösterici ve yardım edici özellikleriyle karşımıza çıkan geyik, bazen de tuzağa düşüren rolüne girmiştir. (Aytaş: 1999, s. 22)

⁹ Hayber Kalesi ve Huneyn Fetihlerinde bu sözün sahibi Cebrail olarak geçmektedir. (Çetin: 1997, s. 331)

Edebiyatımızda teşbih unsuru olarak kullanılan geyiğin bazı özellikleri vardır. Geyik, sevimli, çevik, hassas ve içli bir hayvandır. İnce, zarif bir vücuda sahip ve ürkektir. İnsandan kaçır, kendisine hayran bıraktığı insanı peşinden sürükler, dermansız bırakır. Yalnızdır, تنها yerlerde yaşır. Geyik bazı özellikleriyle Türklerdeki kurt totemine benzer; ansızın ortaya çıkar ve çoğu kere insanlara doğru yolu gösterir. Birden bire ortadan kaybolur. Mutlu sona erdiricidir. Sevgi perisidir. (Şener: 2010, s. 111)

Üzerinde çalıştığımız cenknamede de geyik tam olarak bu özellikleri göstermektedir. Güzelliğiyle Muhammed Hanefi'yi büyüleyen geyik, çevikliğiyle her daim Hanefi'nin elinden kaçmayı başarmıştır. Ancak bu kaçış sırasında Muhammed Hanefi'nin başına işler açmayı da ihmal etmeyerek tuzak kuran, pusuya düşüren özelliklerini de sergilemiştir. Bir beyitte bu özelliğinden dolayı "şeytan"a teşbih edilmiştir. (b. 98)

*Şıçradı çıkdı öninden bir geyik
Şöyle güzel anasın emmemiş bükük (38)*

*Ol geyik şıçrar kemenden çıkar
Yine kaçır ardına döner bakar (42)*

*Ol geyik göründi saña 'ayān
Ol şeytandır getürür saña ziyān (98)*

*Geyiğün naşın ānün 'aqlın alur
Hem hayālī dahī gözünde kalur (103)*

Kılıç / Kılınç

Cenknamede Hz. Ali'nin kılıcı Zülfikar gibi meşhur ve özel isimli bir başka kılıç bulunmasa da, kullanıcısının kahramanlığından dolayı adı geçen kılıçlar vardır. Muhammed Hanefi, Tabut'un askerlerini birer birer kırarken en sık olarak kılıcına başvurur ve göğüs göğse çarpıştır. Kullanması fiziksel güce dayalı olan kılıç tıpkı diğer silahlar gibi kahramanlığın, yiğitliğin, gücün ve cesaretin sembolüdür. Bu nedenle edebiyatımızda kahramanlık hikâyelerinde kılıçla kazanılan savaşların değeri, diğer savaşlara göre bir adım daha önde tutulmuştur.

*Kılınç çalmağa kalmadı tākati
Za'if oldu ara yerde ol katī (283)*

*Rüsteme kılınç urdu ol şehī
Kesdi başın atın belin dahī (323)*

*Ol dahī dört yanına kılıç çalar
Her kime ursa ānı iki biçer (331)*

*Gözleyüb oldem kılıç çaldı 'Alī
Ol kāfirin çoğın kırdu 'Alī (380)*

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/12 Fall 2014*

Ok – Yay – Gürz – Kalkan – Kemend

Cenknamelerde adı geçen savaş aletlerinden birkaçıdır. Muhammed Hanefî Tabut’un askerlerine karşı savaşırken ve avlamaya çalıştığı geyiğin peşinden koşarken bu aletleri kullanır. Türk destanlarında adlarına sıkça rastladığımız bu aletler – özellikle ok ve yay –, orta dönem Türk destanlarında (Saltuk-nâme, Battal-nâme, Danişmend-nâme) eski önemini kaybetmiştir. (Çetin: 1997, s. 428) Ok ve yay başta olmak üzere savaş aleti motifleri edebiyatımızda savaşçılığın, kahramanlığın, hâkimiyetin sembolleri olmuşlar ve kullanıcılarının şöhretleri ile birlikte anılmışlardır.

*Böyle diyub oğ ile yay aldı ol
Gürz u kalğân ile bindi ol (32)*

*Ol kişiye dîmedi gidem bile
Bir kemendi aldı ok u yayile (33)*

*Kemendin bir ucını bıraktı yere
Sürdi atı gitti geyige ire (40)*

*Çodı yayı andan oğı kalmadı
Gürzin aldı hele çâre bulmadı (124)*

CENKNÂMEDEKİ DİNİ MOTİF VE KAVRAMLAR

Şeytan

Edebiyatta “şeytan” her zaman için aldatmanın, kandırmanın sembolü olmuştur. Anlatı kahramanları başka suretlere bürünmüş şeytanlar tarafından kandırılır, yoldan çıkartılır, tuzağa düşürülür. Bu suretler bazen güzel bir peri, huri, bazense bir ceylan ya da geyiktir. Nitekim bu hikâyemizde de Muhammed Hanefî’nin aklını başından alıp yoldan çıkararak ve başına türlü belalar açan şeytan geyik suretindedir.

*Ol geyik görüdü saña ‘ayân
Ol şeytândır getirür saña ziyân (98)*

Yine aynı şekilde “yanlış iş yapmaya yeltenmek, hata yapmaya kalkışmak” anlamlarına gelen “şeytana uymak” deyimini de Hanefî’yi asmak isteyen Tabut için kullanılmıştır.

*Dikdiler dârağacın meydâna
Aşmak isterler uyarlar şeytâna (142)*

İman

İman, İslam’da “Hz. Peygamber’in Allah’tan getirdiği emir ve yasak hükümlerini tereddütsüz kabul edip inanması ve bunu dili ile ikrar etmesidir”. (Şener: 2010, s. 93) İmanın

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/12 Fall 2014

şartlarına¹⁰ uyan kişiye ise mümin denir. Cenknemelerde ise “imana gelmek” gaza sahibinin kâfirlerden beklentisidir. Kâfirlere karşı açılan savaşların sonunda kazanan taraf olan Müslümanlar, kâfirlerden ya şehadet getirip imana gelmelerini ve Müslüman olmalarını isterler, ya haraç veya cizye ödemeye mahkûm ederler ya da başları kesilmek suretiyle öldürülürler. Yani cenknemelerin neredeyse tamamının asıl meselesi kâfirleri dize getirip imana gelmelerini sağlamaktır. Bu hikâyemizde de hem Kayser-i Rum hem de Tabut imana gelmedikleri için başları kesilerek öldürülmüşlerdir.

*Didi āna ol ĩmāna gelmedi
Kesdi bāşın islām naşīb olmadı (3)*

*Luṭfile peygamber āna söyledi
Īmāna gel yā Ḥanīfe sen didi (7)*

*Ḥanīfenīn sözün kabūl eylesün
Āna telķin-i ĩmān eylesün (13)*

*Oġlān eydür bu ḥarāmdır içmezem
Dīn ĩmān bir disem hem içmezem (170)*

*‘Alī eydür gel ĩmāna bul amān
Taḥtında sulṭān ol her zamān (382)*

*Kesdi bāşın āna virmez amān
Zirā getürmedi Allaha ĩmān (386)*

Kâfir

TDK’ya göre “Tanrı’nın varlığını ve birliğini inkâr eden kimse”, mecâzen ise “zalim ve acımasız kişi” anlamlarındadır. Cenknemelerdeki kötü karakterler her iki tanımdaki özellikleri de bünyelerinde barındırırlar.

Cenknemelerde her zaman için gayr-ı İslam kişiler veya doğüstü yaratıklar vardır. Gayr-ı İslam olan kişiler, olay örgüsü gereğince Hz. Ali’ye veya Muhammed Hanefi’ye, dolayısıyla da İslam’a karşıdırlar. Esas kahramanların görevi de onları dine davet etmek ve bu uğurda cenk etmektir. Bu cenknemenin hemen başında da Hz. Ali bu amaçla Kayser-i Rum üzerine gazaya gider. Cenknameye konu olan olay ise Muhammed Hanefi’nin Tabut’un üzerine gazaya gitmesidir. Hikâyede Kayser-i Rum kâfir olarak, Tabut ise hem kâfir hem de zalim olarak okuyucuya aktarılmışlardır. Bununla birlikte Tabut’un kâfir sayılmasından ötürü onun emrinde olan bütün askerler de kâfir olarak nitelendirilmiştir.

¹⁰ İmanın altı şartı vardır. Bunlar: 1) Allah’ın varlığına ve birliğine inanmak, 2) Allah’ın meleklerine inanmak, 3) Allah’ın kitaplarına inanmak, 4) Allah’ın peygamberlerine inanmak, 5) Ahiret gününe inanmak, 6) Kadere hayır ve şerrin yaratıcısının Allah (C.C.) olduğuna inanmak.

*İkiyüz kâfir araya aldılar
Pehlivânlık da‘vâsını kıldılar (67)*

*‘Alî eydür eyledim bunca ğazâ
Eyledim kâfirlere cevr ü cezâ (78)*

*Yine bir gün ol ‘Alîyyü’l-Mürtezâ
Gitdi kâfir üstüne ide ğazâ (100)*

*Benim atam puta ašlâ secde kılmadı
Kâfiriñ birin hiç beg bilmedi (115)*

*Çevre yanın kâfir aldı cenk ider
Tiz iriş şimdi oğlundan cân gider (344)*

*Gözleyüb oldem kılıç çaldı ‘Alî
Ol kâfiriñ çoğını kırdı ‘Alî (380)*

Gazâ

Allah ve din yolunda yapılan savaşlara ve mücadelelere verilen isimdir. TDK’da “İslam dinini korumak veya yaymak amacıyla Müslüman olmayanlara karşı yapılan kutsal savaş” şeklinde tanımlanmıştır. Kuran’da “cihad” olarak geçer.¹¹ Gazalar cenknemelerin temelini oluştururlar. Cenknemeler aslen gaza ve cihad hikâyeleridir. Nitekim bu hikâyede de hem Hz. Ali, hem Muhammed Hanefî din yolunda kâfirlerle cenge tutuşarak gaza ederler.

*Toğuzı geçdi irişdi onuna
Hem ğazânıñ ‘aşkı üşdi cânına (21)*

*‘Alî istemez ânı ğazâyı ilete
Ol heves idüb bilesince gide (22)*

*Çünkü bir gün Döldüle bindi ‘Alî
Ya‘ni ğazâ itmege döndi yolu (23)*

*Bile çıkdı ol ğazâya gitmeğe
Âtasile bile ğazâ itmeğe (24)*

*Sen fıfilsun ğazâ farz degil saña
Muştafâdan yâdigârsın sen bana (26)*

¹¹ Bakara 2/218, Maide 5/35, Hucurat 49/15.

*Didiler ânlar mübârek olsun size
Bir seferde itdiñiz iki ğazâ (393)*

Nikâh – Zina

Nikâh, iki karşı cinsin bir arada yaşayabilmesine imkân veren dini bir sözleşmedir ve her iki tarafa da bazı ayrıcalıklar tanır. (Şener: 2010, s. 96) Zina ise TDK'da “Aralarında evlilik bağı olmayan kişiler arasındaki cinsel ilişki” olarak açıklanır. İslam dininde nikâhlanmak sünnet sayılmış, Hz. Muhammed “Nikâh benim sünnetimdir” buyurarak nikâhlanmayı tavsiye etmiştir. Hikâyemizde de henüz İslam kurallarını bilmeyen Mine, Muhammed Hanefî'den vuslat talep etmiş, ancak Muhammed Hanefî zina etmemek için ‘önce nikâhlanmak lazım’ diyerek bu talebi nikâh sonrasına kadar reddetmiştir.

*Oğlân eydür zinâ itmekdir vebâl
Nikâhla olalım iki ħelâl (218)*

*Biz Medîneye gidelim ey nigâh
Babam itsün hem seni baña nikâh (219)*

*Nikâh oldı Muḥammed Ḥanefî ile Mîne
Ziyâfet ile toldı Medîne (394)*

Rüya

Türk Edebiyatında önemli yere sahip olan rüyalar, cenknamelerde de sıklıkla kullanılmıştır. Edebiyatta, mitolojide ve inanç sistemlerinde gelecekte haber verme, gelecek konusunda veya herhangi bir mevzuda uyarılarda bulunma, bilinmeyen ortaya çıkarma, sırları ifşa etme, vb. durumlar için rüyalar kullanılmış ve bu sayede de söz konusu duruma mistik, esrarengiz, gizemli ve ilahi bir hava katılmak istenmiştir. Destanlardaki rüyaların bir işlevi de bazı emir ve isteklerin kahramana iletilmesidir. Özellikle İslâmiyet sonrası destanlarda rastlanılan bu motifte, din uluları rüya yoluyla kahramana yapması gerekenleri iletirler. (Çelepi: 2010, s. 267) İncelediğimiz cenkname de Hz. Muhammed Hz. Ali'nin rüyasına girerek onu oğlu Muhammed Hanefî'nin durumu konusunda uyarır ve yardıma gitmesini söyler. Nitekim bu rüya sayesinde yola çıkan Hz. Ali oğlunu Tabut'un askerlerinin elinde ölmekten son anda kurtarır.

*Düşinde Muḥammed'i gördi 'Alî
Gözlerini yaşlı gördi ol velî (341)*

Salavat

Kısaca Hz. Muhammed, ailesi ve ashâbı için okunan dualara ve övgü cümlelerine salavat denmektedir. Kuran'da “Allah ve melekleri şüphesiz Peygamber'e salât ediyorlar. O halde ey iman edenler, siz de onu salavat getirin ve tam bir teslimiyetle selâm verin”¹² buyurulmaktadır. Bu

¹² Ahzab 33/56.

nedenle salavat getirilerek Hz. Muhammed, ailesi ve ashabı için Allah’tan rahmet, salat ve selam istenir.

Cenknamenin sonunda da Hz. Muhammed için okuyucudan salavat istenmektedir.

*Tamâm oldu Muḥammed Ḥanefî hikâyeti
Vir şalavât Muḥammede bula cāniñ necâtı (397)*

*Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilāt
Muḥtafāniñ rūḥına vir şalavât (399)*

Şükür

Genel anlamda Tanrı’ya ya da iyilik görülen herhangi birine duyulan minnet olarak açıklanabilir. Eserlerde hamd ve senâ isimleriyle de kullanılmaktadır. Bazı İslam âlimlerine göre hamd, senâ ve şükür arasında kapsam bazında bazı nüans farkları mevcuttur.¹³ Ancak yine de hepsi minnet duyma ve övgüde bulunma anlamlarını bünyelerinde barındırırlar. Cenknamemizde de bu kavram Allah’a övgü olarak kendisine yer bulmuştur. Hz. Ali oğlu Muhammed Hanefî’nin sağ olduğunu öğrendiği zaman minnetini Allah’a şükrederek göstermiştir.

*Şoñ güninde irişdiñiz muşaffā
Çok şükür olsun yaradan Ḥaḫḫā (368)*

*‘Alī eydür şükür olsun Allaha
Selāmet kavuşdırdı Muḥammed Ḥanîfē (369)*

Baş kesme

“İnsan başı genel olarak faal prensibin şiddetini temsil eder. O, yönetme, emretme ve aydınlatma yetkisini de muhtevîdir. Ayrıca, maddenin bir tezahürü olan vücuda nispetle ruhun tezahürünün de timsalidir. Yuvarlak biçimiyle insan başı, vaktiyle Eflatun’un dediği gibi, bir kâinata benzer. Gerçekten de o, adeta küçük bir kâinattır.”¹⁴ (Ocak: 1989, s. 50)

Yukarıdaki tanımdan da anlaşılacağı üzere baş, hem dini, hem mitolojik, hem felsefi, hem de edebi olarak önemli bir semboldür. Cenknameler başta olmak üzere edebi eserlerde “baş kesme” motifi genellikle birilerinin iktidarını sonlandırma, hükümdarlığı elinden alma, eski dönemi kapatıp yeni bir döneme başlama ve genellikle dini olmakla beraber herhangi bir sebeple kişiyi cezalandırma ve etrafındakilere korku salma anlamlarında kullanılmıştır. Nitekim bu eserde de Hz. Ali Kayser-i Rum’un başını keserek hükümdarlığına son verir ve topraklarına el koyar. Aynı şekilde Muhammed Hanefî’nin gaza ettiği Tabut da Hz. Ali tarafından başı kesilerek öldürülür ve

¹³ “Bazı âlimler hamd ile şükür arasında anlam bakımından fark gözetmezken çoğunluğa göre şükür, kişinin kendisine yapılan bir iyiliği bilip sahibine övgü ile mukabelede bulunması ve bunu diğer insanlara da duyurmasıdır. Hamd ise söz konusu iyiliğin kendisine yönelik olma şartı aranmadan bir kimsenin mutlak manada lütufkarlığının ve iyilikseverliğinin dile getirilmesidir. Buna göre hamd şükürden daha kapsamlıdır. Senâ kelimesi aslında birini iyi veya kötü yönleriyle niteleyip tanıtmak manasına geldiği halde bazı âlimler onun kapsamını sadece iyi vasıfların anlatılmasına tahsis etmiştir. Bu durumda senâyî medhle eş anlamlı kabul etmek mümkündür.” (Şener: 2010, s. 104)

¹⁴ Dictionnaire des Symboles’den aktaran: Ahmet Yaşar Ocak.

topraklarıyla birlikte kızı Mine de savaş ganimeti olarak alınır. Tabut'un başı kesilince askerlerinin çoğu korkup kaçarken, bir kısmı ise Müslüman olup sultanlarıyla aynı kaderi paylaşmaktan kurtulmuşlardır.

*‘Alî gıtdi Kayşer-i Rûm üstüne
Cümlesini dîne da‘vet kaçdine (2)*

*Didi ânâ ol îmâna gelmedi
Kesdi bâşın islâm naşîb olmadı (3)*

*Çaldı altmış kez o bunı bu ânı
Tolmışıdı o gün Rüstemiñ kânı (322)*

*Rüsteme kılınç urdı ol şehî
Kesdi bâşın atın belin dahî (323)*

*Çün işıtdi ‘Alî ânıñ sözini
Tamûya gönderdi ânıñ özini (385)*

*Kesdi bâşın ânâ vırmez amân
Zirâ getürmedi Allaha îmân (386)*

*Tâbütn çün öldigini bildiler
Kâfirin çoğı girüye kaçdılar (387)*

*Kimi müslimân kimi harâç virdiler
Yağmâ oldı hep girüye kaçdılar (388)*

Hel etâ okumak

Kuran-ı Kerim'in 76. Suresi olan Dehr Suresi¹⁵ 31ayetten meydana gelir. İlk suresi “*Hel etâ alel insâni hînun mined dehri lem yekûn şey'en mezkûrâ (mezkûren)*” şeklinde başladığı için aynı zamanda “Hel Etâ” da denilmektedir. İnsanın yaratılışını, doğru yolun gösterilişini, inananların durumunu ve onlara verilecek nimetleri; inanmayanların durumunu ve onları bekleyen azabı anlatır. (Şener: 2010, s. 105-106)

Alevi-Bektaşî kültüründe çok önemli bir yere sahip olan sure, bu kültür ve inanca sahip olanlara göre Hz. Ali'nin Hz. Muhammed tarafından ve dolayısıyla Kuran ve Allah tarafından tasdik edilmesi anlamlarını taşımaktadır. Nitekim Alevi-Bektaşî kültürü çıkışlı bir tür olan cenknameelerde sıkça rastladığımız bu motife, bu çalışmamıza konu olan cenkname de yer verilmiştir. Muhammed Hanefî tutsak edilip zindana atıldığı zaman –muhtemelen sabır ve ferahlık dilemek için– “Hel Etâ” suresini okumuştur.

¹⁵ Bir diğer adı “İnsan Suresi”dir.

*Zindân içinde ol Muhammed Hanefî
“Hel etâ” sûresin okur hafî (209)*

II. BÖLÜM: TRANSKRİPSİYONLU METİN

-1-

MUHAMMED HANEFÎ HAZRETLERİNİN CENGİ

*** Der Sa’âdet ***

*** Çadircılar Caddesinde ‘Alî Râif Matba’ası ***

*** Sene 1330 h. ***

-2-

MUHAMMED HANEFÎ CENGİ

1	Rāvîler böyle rivâyet eylemiş ‘Alî gitdi Kayşer-i Rûm üstüne Didi âña ol îmâna gelmedi Çok ğanîmet mâl alub döndi yine	‘Alîniñ cengini hikâyet eylemiş Cümlesini dîne da’vet kaçdine Kesdi başın islâm naşîb olmadı Altı ayda Resûle ancak geldi yine
5	Kayşer-i Rûm kızını itdi esir Hanîfedir ismi ol kızın Luţfile peygamber âña söyledi Kız didi başım üstüne yâ Resûl Bir murâdım ‘Alîye viresin beni	Güzellikde ‘âlem içre lâ nazîr Kıl ‘ibâdet Haqq beyâz itsün yüzün Îmâna gel yâ Hanîfe sen didi Üç dileğim var ider isen qabûl Erligin gördüm nikâhlanam âni
10	Bir murâdım Haqq bir oğul virsin bana Bir murâdım kızına söyle sen âni Bu söz’ söyleriken böyle tamâm Hanîfeniñ sözün qabûl eylesün Dönüb Hanîfeye söyledi Resûl	Kendi adm ad viresin sen âña Kağub döğmesin sevsin beni Cebrâil getürdi Allahdan selâm Âña telkîn-i îmân eylesün Dileğin cümlesini oldı qabûl
15	Kız idüb ikrâr-ı şehâdet eyledi Ol zemân kızı ‘Alîye nikâh eyledi Hanîfeden ‘Alîniñ oğlı toğdı Muhammed Hanefî diyü âd virdi âña Çün irişdi ‘ömri beş yaşına	Parmağın kaldırdı tevhid eyledi Fâtımaya vardı daği söyledi Yüziniñ nûrî âniñ göge ağdı Yüzine bakan kişi qalır taña Çalışur dâ’im âhîret işine
20	Yedi yaşına giricek ol imâm Toğuzı geçdi irişdi onuna	İşi güci oldı şalât u şıyâm Hem ğazânîñ ‘aşkı üşdi cânına

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/12 Fall 2014

-3-

- ‘ Alī istemez ānı ğazāyı ilete
Çünkü bir gün Dūldüle bindi ‘ Alī
Bile çıkdı ol ğazāya gitmeğe
25 ‘ Alī oldem uydı kucdı ānı
Sen tıfilsun ğazā farz degil saña
Ey ciğerim pāresi dön gel eve
‘ Alī gitdi ğazāya ive ive
Hem oturdu evde bir nice gün
30 Ol Muḥammed Ḥanefī durmağile
Babam baña dimişdi ava gidem
Böyle diyub oğ ile yay aldı ol
Ol kişiye dimedi gidem bile
Medīneniñ gün toğuşından yana
35 Hem du‘ ā’ kılub didi kim yā ilah
Bir tağıñ başına çıkdı nāgihān
Seyr iderken bir ğazāle uğradı
Şıçradı çıkdı öninden bir geyik
Kendi kendine eydürdi nice tıdalım
40 Kemendin bir ucını bırağdı yere
Kemend atdı boğāzına nāgihān
Ol geyik şıçrar kemendden çıkar
Oğ yay aldı eline oldem hele
Yine eydür¹⁷ dirice bir tıdalım
45 Kova kova bir mürğizārda yeter
Bağdı gördi ānda var bir gülistān
Öter ānda ördek u kumrı ile k̄az
Ol Muḥammed Ḥanefī gördi ānı

Ol heves idüb bilesince gide
Ya‘ ni ğazā itmege döndi yolu
Ātasile bile ğazā itmeğe
Dir belādan şağlasın Mevlā seni
Muḥtafādan yādigārsın sen bana
Şıkılursa cānıñ bin git ava
Ol Muḥammed Ḥanefī döndi eve
Ḥağğa ‘ ibādet kıldı dün gün
Şıkılurdu evde oturmağile
Hem Medīne tağlarını seyr idem
Gürz u kağkān ile bindi ol¹⁶
Bir kemendi aldı ok u yayile
Sürdi atı seyr iderdi her yana
Saña şığındım meded kıl pādīşāh
Ḥoş teferrüc kıldı tağda bir zamān
Ne ğazāle mesken ele uğradı
Şöyle güzel anasıñ emmemiş bükük
Medīneye bir ‘ acāib iletelim
Sürdi atı gitdi geyige ire
Şıçradı çıkdı o dem geyik hemān
Yine kaçır ardına döner bağar
Diledi ki ura ānı oğ ile
Medīneye armağān iletelim
Mürğizār içinde ol geyik yatar
Çağrışub bülbüller öter dāsītān
Birbirine karşı virirler āvāz
Oldı ḥayrān ‘ acabā kağdı cānı

-4-

- 50 Kōvāriken geyigi yoruldı kağı
Uyğu geldi uyudu oldem hemīn
Geldigi yer bir qoru imiş meğer
Ol ikiyüz kişiniñ kırkı hemīn
Gördiler kim bir oğlān uyur kağı
Kendi maḥbūb hem yaraşır tonları
55 Didiler bunlar birbirine o dem
Böyle oğlān anadan toğmış değıl

İndi oldem qoruya şaldı atı
Rāḥat oldı kağı yoğ şöyle hemīn
Bekler imiş qoruyı ikiyüz er
Tolaşır iken āña geldiler yağın
Kendi uyur qoruya şalmış atı
Şanki Ḥağğ bile yaratmış ānları
Ferīştahmıdır bu yoğsa bir adem
Böyle maḥbūb dünyāya gelmiş değıl

¹⁶ “Bindi ol” olarak aktarılan mısra sonu muhtemelen orijinalinde “ata bindi ol” veya “bindi ata ol” şeklindedir ve müstensih hatasıyla bu şekilde aktarılmıştır. Zira “ata bindi ol” veya “bindi ata ol” ibareleri kontekste daha uygundur.

¹⁷ Metinde hareketlerle okunduğu zaman kimi yerde “ider” olan bu kelime kimi yerde de “eydür” şeklinde okunmaktadır. “dedi” anlamına gelen “eydür”ün daha doğru olduğu kanaatine vardığımızdan metin boyunca bunu kullanmayı uygun bulduk.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/12 Fall 2014

- Söyleşürken anlara kulâk urur
Didiler ki ey tîfil sen gel berü
Beglik olan qoruya her kim gele
60 Vir atıñ dön git kırtar başın
Tâbütuñdır bu qoru bilmez misin
Biz ikiyüz kişi bekleriz ânı
Muhammed Hanefî eydür siz biliñ
Benim atamdır ‘ Alîyyü’l-mürtezâ
65 Hasan Hüseyñ benim qarındâşlarım
‘ Alîniñ oğı idügin bildiler
İkiyüz kâfir araya aldılar
Didi yâ Rabbi şıgındım ben saña
İlahi biñ bir adın hürmetiçün
70 Atamın himmetin yoldâş it bana
Böyle diyüb girdi meydân içine
Şağına şoluna kıliç çalar
İkiyüz kâfiriñ qalmadı biri
Vardı kesdi pehlivânın başını
75 Begleriñ başın aldı tıtdı yol
- Uyanuben şıçrayub qarşı tırur
Öp begimiziñ tırğıl örü
Öp begimiziñ elini şuçuñ dile
Yoğ dir isen qo kendi başın
Yoğsa sen ândan hayâ itmez misin
Gel begimize iletelim biz seni
Qo beni siz ölmeden emîn olun
Ceddim adıdır Muhammed Muştafa
‘ Alî ile qazâda benim yoldâşlarım
İkiyüz kâfire haber şaldılar
Pehlivânlık da‘ vâsını kıldılar
Sen virirsiñ nuşreti önden soña
Ceddimiñ mihr-i nübüvvet hürmetiçün
Nuşreti fırsatı yoldâş it baña
Şaldı kıliç önüne hem ardına
Her kime uğrarsa ol iki böler
Qalmadı hiç ikiyüzden bir diri
El yüze sürünce bitürdi işini
Şağ selâmet Medîneye yetdi yol

-5-

- Dikdi meydân içine ol başı
Ol başı gören kişi tahayyürde qalur
‘ Alî eydür eyledim bunca qazâ
Kesmedim ben böyle bir büyük başı
80 Didiler ođluñ Muhammed Hanefî
Qande gitdiğini bilmedik ‘ ayân
Söyledi¹⁸ hayr şerr nesne bize
Geldi eve ‘ Alî gördü oğlunu
Ol ne işdir söyle gel ânı baña
85 Haber virdi qoruya vardığını
Âva çıqđım bir geyik gördüm didi
Beni kâfirler araya aldılar
Qırdım anda ikiyüz kâfir yatar
Anları kırdım ikiyüz kişidir
90 Çün işitdi ‘ Alî oğlından ânı
Kendini tehlikeye hiç varmađıl¹⁹
İşbu dünyâ tolu düşmândır bize
Tâbüñ dağı ulu düşmândurur
Qırdın ise qorusundan ikiyüz
- ‘ Acabalandı ol başı gören kişi
Qazâdan dönüb ‘ Alî eve gelür
Eyledim kâfirlere cevr ü cezâ
Zehi erdir bu başı kesen kişi
Üç gün oldı gelmedi Hanefî
Bu başı kesmiş getürdi hemân
Âña şorun çün cevâb vire size
Öpdi gözlerinden cânım cânı
Qande rast geldiñ ey cânım âña
Tâbütuñ bekçilerini kırdığını
Qova qova qoruya vardım didi
Benim ile çok cenk kıldılar
Baba eksigi var ise sen yeter
Gördiđin baş begleriñ başıdır
Didi oğul diñle ey cânım cânı
Bir dağı ol qoruya varmağıl
Eylemişem canlarına çok cevr ü cezâ
Kendi dağı yâvuz mel‘ undurur
Qomaz kâfir öyle qoruyı ırsız

¹⁸ “söyledi” olarak yazılan bu bölüm yine müstensih hatasıdır. Zira kontekst olarak uygun kullanımı “söylemedi” olmalıdır.

¹⁹ “varmağıl” olarak yazılan bu bölüm muhtemelen “salmağıl” olmalıdır. Zira “salmağıl” kontekste daha uygundur.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/12 Fall 2014

- 95 Seniñ ‘ asker kırdığım bilmiş ola
Zirā ānıñ ‘ askeri pek çokdurur
Zinhār ol qoruya varma sen
Ol geyik görüñdi saña ‘ ayān
Hoş vaşiyet eyledi āña ‘ Alī
- 100 Yine bir gün ol ‘ Alīyyü’l-Mürtezā
Hāsan Hüseyni götürdi bile
Hem Muḥammed Ḥanefī avı özledi
- Ḳatī çok ‘ asker ile gelmiş ola
Yediyüz biñden daḡı artıkdurur
Dünyāda gezmek dilersen sağ isen
Ol şeytāndır getirür saña ziyān
Ebsem oldı diñledi ibn-i ‘ Alī
Gitdi kāfir üstüne ide gāzā
Hiç Muḥammed Ḥanefī gelmez dile
Gördigi geyigi varub izledi

-6-

- Geyigiñ naqşın ānıñ ‘ aqlın alur
Yine gitdi geyik tıtmak qaşdine
- 105 Tābūta meger haber olmışidi
Gice gündüz çok yürürler idi
Qaşıdları daḡı Muḥammed Ḥanefī
Gördiler kim anda geldi bir nev-civān
Yüzine baqmığa gözler kamaşur
- 110 Biñ kişi orta yire aldılar ānı
Didiler kim in atından ey civān
Muḥammed Ḥanefī dir çok söylemeñ
Siziñle cenk itmege ben gelmedim
Dini bātıl olanı beg bilmezem
- 115 Benim atam puta aqlā secde qılmadı
Gördiler kim eylemez sözi qabūl
Biñ kāfir qaşd eyledi oldem āña
Ol güzeller şāhı da yılmadı hemān
Eline aldı hemān oq yayın
- 120 Kāfirler dir biz daḡı oq atalım
Geldi kāfir oraya ol yazuya
Ol daḡı arada tıturur idi
Tükenince atdı küffāra oqın
Qodı yayı andan oqı qalmadı
- 125 Gürzile pes cenge başladı hemān
Kāfiriñ üstlerine atdı oqın
Gördiler cenk ile çıkmaz başa
Yāra onyedı yerden urdılar
Qān çok aqđı qalmadı hiç çāresi
- Hem ḡayālī daḡı gözünde qalur
Çıqdı baqđı ol depeniñ üstine
Qoruya biñ kāfir gelmişidi
Yād-ı kişi gelür mi görürler idi
Tıttub öldürmek murādları daḡı
Dişleri incü yüzi mäh-ı tābān
Ānı gören şöḡbetine ulaşur
Ya‘ nı tıttub öldüreler ānı
Öp begimiz elini tızcek hemān
Kendi kendiñize qaşd eylemen
Bir geyik yitürdim ānı arayugeldim
‘ İzzet idüb āña ḡürmet itmezem
Kāfiriñ birin hiç beg bilmedi
Sözlerine göre cevāb vire ol
Yalnızca bir tıfil qaldı taña
Gördi kāfir ānı virmez amān
Kāfirler varamadılar āña yaqın
Kimisi dir ki dirice tıttalım
Şanki biñ kırt qaşd ider bir qızuoya
Öñine gelene oq urur idi
Qırdı kāfirleri yetmişe yaqın
Gürzin aldı hele çāre bulmadı
Qırdı kāfirleri hiç virmez amān
Qırdı kāfirleri ikiyüze yaqın
Kemend atdılar bu kez tağa taşa
Çevresinden cümle kāfir qaşdılar
Arada qaldı o cānlar pāresi

-7-

- 130 Yoruldı kāfirleri çala çala
Qırdı üçyüz kāfiri nāḡihān
Her biri āña kemend atdılar
Ol güzeller şāhı cānlar pāresi
- Tıttmaz oldı qolları şala şala
İrdi bu kez qazā-yi āsumān
Üşdiler başına ānı tıttılar
Aqar qānı şızlaşır yāresi

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/12 Fall 2014

- 135 Öyle hâlile esîr oldu ‘ayân
Şaldılar bunlar Tâbüta müjdeyi
Habs idelim mi size getürelim mi
Tâbüt eydür habs idüb getüresiz
Ben ânı kendi elimle öldirem
Karşucu gönderdi bile neyler kişi
- 140 Başladılar beşâretler çalmağa
Oğlânın tutulduğun bildiler
Dikdiler dârağacın meydâna
Getürüb meydâna hem âhengile
Didi fî’l-hâl Tâbüt ânı aşar
- 145 Bakdı bunlar Tâbütnü bu işine
Didiler râzı degiliz bu işe
Şimdi bu oğlânı öldiresin
Diri öldürmek kolay bir işdir
Oğlânın öldiğün ‘Alî bile
- 150 İşler ide iller bize gülüşe
Uşak dimez yigit dimez pîr dimez
İşbu oğlâna timâr eyleyelim
Mâl virelim gönlini kandıralım
Eger mâl virmek ile olmazısa
- 155 Kızın Mîneyi viresin sen âña
Anın ile bir hoşça eyle başın
- Sevişürler bunca kâfir şadumân
Didiler tutduk biz ol oğlânı
Yoğsa burda işi bitürelim mi
Katuma zincîr ile yetüresiz
Öldiğini hep ‘âleme bildirem
Didi uzatmaya siz bu işi
İl vilâyet tutulduğun bilmege
Siyâset meydânına hep geldiler
Aşmak isterler uyarlar şeytâna
Tabl urur nâ-sâzile ile hem kâz ile
Dünyâdan şâğlık ümidin keser
‘Aqıl daneleri üşdi başına
Diler iseñ kaçkı bize ur başa
Cümle halkı kendine güldüresin
İlle ölüyi diriltmek pek güçdür
Zü’l-fikârı çıkara bunda gele
‘Alî ile kim karşı tırışa
Kökimizi keser hiç birimiz bırakmaz
Aldadalım hoşça söyledelim
Hem anı dînimize döndürelim
Ol bizim dînimize girmezise
Gör neler işler seniñ kızın âña
Şoñra bitürür babasının işin

-8-

- ‘Alî adın dünyâdan götürülür
Cümlesi bunı maqbûl gördiler
Hazîn olub geldi ol orta yire
- 160 Miskile gül şularını ezdiler
Cerrâhlar hep yârelerin şardılar
Az zamânda hoşça oldu civân
Yine getürdiler meclîse ânı
Tâbüt eydür cisteciler geeler
- 165 Cümle begler geldiler yığıldılar
Dilber oğlanlar hep arada gezdiler
Ta‘âm yetdi getürdiler sofralar
Tâbüt eydür oğlâna yakîn gel baña
Aldı Tâbüt eline altun kadeh
- 170 Oğlan eydür bu harâmdır içmezem
Bunı ol ceddî Muhammed içmedi
İçmezem ben dañi öküş söyleme
Tâbüt eydür sözimi tut iç bunı
Dînime gir sözimi eyle kabûl
- İl vilâyet cümle saña kul olur
Muhammed Hanefîyi getürdiler
Gövdesinden ağırır sızlar yâre
Yâresin şarmağa merhem düzdiler
Acı merhem tatlı merhem urdılar
İlle za‘îf olmuş akmış idi kân
Za‘îflikden ditrer idi hem cânı
Ne kadar çalgı varise çalalar
Hep Tâbütnü sarâyına toldılar
Cisteciler ciste kılm dizdiler
Geldi kadehler hem sâkîler
Benim elimle şarâb virem saña
Bunı iç gönline gelsün ferah
Dîn imân bir disem hem içmezem
Atam ‘Alî yöresinden geçmedi
Hasta vücûduma zahmet eyleme
Bir kızım vardır saña virem ânı
Mîne hâtun qaravaş ben saña kul

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/ 12 Fall 2014

- 175 Güzelleri şây olubtur ‘ âleme
 Kızım gibi güzel yoğdır bu zamân
 Sencileyin güzel dünyâda yoğ
 Oğlân eydür dînimi terk itmezem
 Tâbüť eydür getirüñ hem kızımı
- 180 Vardılar Mîneye haber şaldılar
 Kız eve varınca şandığın açar
 Yundi arındı hem berğ urdı kız
 Şalınub geldi meclise nâz ile
- 185 Boyı uzun bili ince kâşı yay
 Oturub kıza bağıdı turdılar
 Tâbüť eydür bu kıızı virem saña
 İki mağbüb birbiriniñ bulasız
 Al kızımı ‘ işret eyle sen bugün
 Oğlân eydür dünyâyı virsen baña
- 190 Zevki cennetde ide mümin olan
 Almazam kızını çoğ söyleme
 Tâbüť eydür çünkü tutmaz sözimi
 Varıñ bunıñ başın kesıñ
 Didiler kim bu oğlânı kim aşar
- 195 Tâbüť eydür varıñ zindâna koyun
 Egninde olan tonları şoydılar
 Mîne hâtün dağı meclisden çıkar
 Mîne eydür şol oğlânı pāk-i zāt
 İçmedi atam elinden bir süci
- 200 Kendine kıydı dînine kıymadı
 Kıydı üzerine kılmadı beni kabûl
 Yalvarıram gire benim dînime
 Dînine girem iderse beni kabûl
 Mîne hâtün neylesün bilmedi
- 205 Gice qarânlık oldu cihân
 ‘ Aşğ âteşi düşdi âniñ cânına
 İrişüb kesdi zindâncınıñ başın
 Geldi kız zindân kapusunda turur
 Zindân içinde ol Muğammed Haneñi
- 210 Çün işitdi okudığını âniñ
- İstediler virmedim çoğ âdeme
 Anda cennet hürisinden var nişân
 Al kızımı sözime dime yoğ
 Biñ kız virsen kabûl itmezem
 Kızımı görür tutar sözimi
 Seni baban istedi gel didiler
 Libâs geyüb misk ile ‘ anber serper
 Altun incülere garğ oldu kız
 Çıkışıyor (?)²⁰ hulleler âvâz ile

-9-

²⁰ Bu kelimeye herhangi bir sözlükte rastlayamadık. Yansıma bir kelime olması kuvvetle muhtemeldir. Harekelerle okununca çok başka bir kelime ortaya çıkmaktadır. Biz yine de bu kelimeyi az çok mantıklı gelecek bir şekilde okumaya çalıştık.

-10-

- Bir taşî kômîşdı on kişî
Çıkdı zindân içinden oğlânı
Dîniñi hem kendiñi kıldım kabûl
Muhammed Hanefî eydür âña ey cânım
215 Tañrı birdir ol Muhammed Haqq resûl
Mîne hâtûn cümlesi söyledi
Geydirüb kuşatdı sarâyda o dem
Oğlân eydür zinâ itmekdir vebâl
Biz Medîneye gidelim ey nigâh
220 Kalkdı hazırlandı oldem Mîne
Câriye iki üç hâdım aldı ol
Şabâh oldı halâyıklar geldiler
İşidicek Tâbütiñ ‘ aklı uçar
Biñ kişî gönderdi tiz varıñ
225 Turmadılar biñ kişî at sürdiler
Muhammed Hanefî eydür ey Mîne
Sen git önce ben döneyim ânlar
Biñ kişî tiz atlara irişdiler
Sen bir on yaşında oğlân olasın
230 Kızı ço da var git imdi işine
Oğlân eydür varıñ gerü dönüñüz
Ol kızın yolına ben kurbân olam
Söylediler âña hiç söz kâr eylemez
Biñ cümle kıldılar bile
235 Düşdi kâfir âniñ yöresine
Yalıñız yürüdi kâfirler içine
Şâgına soluna hem kılınç çalar
- Yalıñız atdı Mîne oldem taşî
Ol kız eydür âña ey cânım cânı
Sen de kabûl eyle yarım ol
Şehâdet getir gitsün gümânım
Böyle di bulasın toğrı yol
Kaldırub parmağın şehâdet eyledi
Öpüşelim koğuşalım didi hem
Nikâhla olalım iki helâl
Babam itsün hem seni baña nikâh
Kılıç kalkân çok silâh aldı Mîne
Atlara binüb gice ile tutdı yol
Kız ile oğlânı kaçmış gördiler
Vay baña dir başına toprak şaçar
Oğlânı öldirüb kızım dönderiñ
Ânlara yakın varub irdiler
Yine gavgâ belürdi hoş yine
Erligi gösterem ben azgûnlara
Nedir seniñ ittigin iş didiler
Padişâhın kızın alub gidesin
Yoksa şimdi ip takalar başına
Kırılmadan hem başınız uluñız²¹
Kızı virmem size meger ben ölem
Bildiler kim ölmege ‘âr eylemez
Kılıcile süngi ile gürz ile
Kaşdı iderler o cânlar pâresine
Şaldı kılıcın öñine hem ardına
Her kime uğrar ise iki böler

-11-

- Yediyüz kâfir kılıncdan geçtiler
Tâbûta varub âni bildirdiler
240 Şaldı bunlara dört biñ pehlivân
Tâbüt eydür her kim getürse âni
Beñ eydürüm kim tutarsa sözimi
Siz varıñ oğlâna tizce yörüñ
Ardıñızca ben de varayım bile
245 Dört biñ ‘ asker ata binüb sürdiler
Hamle kıldılar yine Haqq dostına
Ol kâfirler düşmiş omuz omıza
- Üçyüzi dönüb girü kaçdılar
Biz haqqından gelemedik didiler
Her birisin şanasın şahib-kırân
Güvegi idinürem bilsün âni
Güvegimdir âña virem kızımı
İrmedeñ evvelce gidiñ âña iriñ
‘ Askerile leşkerile âhengile
Bir yazuda eñsesinden irdiler
Yardımcu yok ele oldem destine
Kimi beglik almağa kimi kıza

²¹ Bu kelime kontekste göre ya “başınız” gibi bir organ ismi olmalı ya da “gidin” manasına gelen bir kelime olmalıdır. Ancak sözlüklerde herhangi uygun bir kelimeye rastlanmamıştır. Metinde hareketlerle birlikte okunuşu bu şekildedir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/ 12 Fall 2014

- 250 Dört yanından üşdiler ol sultāna
Kāfirleriñ arasına girer çıkar
Yārelendi ol civān aqđı kāmı
Her kime urur ol iki biçer
Kāfirleriñ çoğı dönüb kaçdılar
Çıka geldi Tābūt ‘askerin dizüb
Çaldırub tabl ü nekkāresin kamū
- 255 Yüz biñ ‘asker bir cān için
Cenk iderken o arslānı gördiler
Bunca kāfirler āña hücum itdiler
Ol erenler şahı ortada qalur
Şöyle cenk itdi Muḥammed Ḥanefī
- 270 Tābūt ‘askerine dir tiz oluñ
Ġayrete düşdi bu kez küffār yine
Mīne ḥātün dağı bindi atına
Cāriyeler pes koyuvirmediler
Muḥammed Ḥanefī cün araya düşer
- 275 Tābūt yüce yere çıkmış baqar
Tābūt eydür ey kavm noldı size
‘Ār ü Ġayret yok mıdır sizde hemān
Kırdı ‘askerimi aldı kızımı
Yine ođlānı araya aldılar
- 280 Kim kovarsa ānıñ elinden kaçar
Bir yandan girer bir yandan çıkar
Şanki kām deryāsına talmışidi
Kılınç çalmağa qalmadı tākati
Başladı ağlamağa kāmı durmaz aqar
- 285 Mīne ḥātün baqdı bir āh eyledi
Mīne ile ben babama vāşıl olmadım
Didi yā Rabb şıgındım ben saña
Gelsün irişsün benim qardāşlarım
Kāfirler urdı gövdeme pāre
- 290 Yā İlahī ben saña şundım elimi
Atamı qarındāşlarımı şal bāri
Tābūt eydür bir çāre bulmadıñız
Sizi Ġayri ol dükenince kırar
‘Alī gelmeden işin bitürüñ
- 295 ‘Alī gelürse virmez amān
Ol şamān bir aç tavārı toyura
Kāh oturur kāhı qalqar yerinden
Var bir pehlivān Rüstem adı
- Başdan ayağa dek bulaşdı kāna
Qılıncdan aqān hep oluq gibi aqar
Şaqlar idi yaradan Allah ānı
Kāfir öñünden bölük bölük kaçar
Silāhların cümle yere saçdılar
Beyhüde olub ‘askerin şınıq görüb
Cümle ‘askerini dizmiş ey ‘amū
Yalınız on yaşında bir ođlān için
Pehlivānlar meydāna at sürdiler
Kimi süngi kimisi oq atdılar
Şanki koyun içine aç kırt girer
Qalbini qalbe urdı ol şāfī
Bu ođlānıñ ḥaqqından tizce geliñ
Ođlānıñ cengin gördi Mīne
Garq oluben girdi cenk alanına
Görelim bu ođlānı didiler
Bir arslān başına biñ kelb üşer

-12-

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/12 Fall 2014

300 Eger kızını virirsen baña Oğlânı diri getürem ben saña
Bildigin gibi ânı öldüresin Adı nâmı ile cihânı tıldırasın
Ol Rüstem eydür akşam oldu bugün Yarına uram yüregine hem düğün

-13-

Muhammed Hanefî tîz döndi gine Zâ'îf olmuş çün ânı gördi Mîne
Mîne hâtûn oğlâna karşı turur Kucaklayub ânı atdan indirir
Aldı atından hemân kodı yere Başından ayağa dek olmuş yâre
305 Gül sū ile misk ü 'anber ezdiler Yâresin şarmağa merhem düzdiler
Yudılar pāk sū ile aқан kânı Şardı kız çenber ile nâzik teni
Allaha yalvardı hem itdi niyâz Başladı âbdest alub kıldı namâz
Uyumadı döniñ biriñden birin Dir idi yâ ğıyâşe'l-müstağışın
Ġarîb ilde qaldı göyendi özi Hâkķıñ dergâhına hem tıtdı yüzi
310 Hem atasın arzuladı ol civân Bir medet irgüre idi nâğihân
Gözi yaşı üstüne kânı aқar Mîne hâtûn âh idüb göğsiñ қақar
İkisi birden niyâz eylediler Bize medet yâ İlahî didiler
Şoñ demîdir al bizim elimizi 'Alîye bildir bizim hâlimizi
Şol қadar aқlaşdılar ey bâşa Giydigi libâslar bütün batdı yâşa
315 Şabâh oldu Rüstem bindi bir ata Geldi meydâna ânıñla cenk tuta
Biñ kişiye şayardı hem ânı Geldi tîz dem tıtmağa ol oğlânı
Rüstemi meydânda göricek Mîne Ben varayım Rüstemiñ cengine
Seniñ kânıñ aқdı çäreñ yoқdur Babamıñ 'askeri қatı çoқdur
Ol Muhammed Hanefî didi ol dem âña Seni göndermek lâyıқ degildir baña
320 Gel sen otur Rüsteme ben varayım Tâ ölünce қılıңç âña çalayım
İkisi meydâna çıқdı durışır Birbirine hâmlе idüb urışır
Çaldı altmış kez o bunı bu ânı Tılmışıdı o gün Rüstemiñ kânı
Rüsteme қılıңç urdı ol sehî Kesdi başın atın belin dağî
Düşdi yüzi üstüne қäre Şanki yıқıldı şehirden bir minâre
325 Gördi Tâbût Rüstemi de şâğladı Yağlıgın yüzine tıtub ağladı
Tâbût eydür ey diriğâ ben nîdem Bu 'âr ile ben nireye gidem
'Askerine dir tîz tırmañ yürin Bu oğlânıñ hâkķından gelegörin
Tâbût 'askeri yürıyeçurdılar Bu oğlâna cümlesi hâmlе kıldılar

-14-

Yüridi üstüne yigit hem kōca Yalñızca қaldı arada ey h°âce
330 Her tarafdan urdılar 'asker ânı Şaқlarıdı cümle belâlardan Hâkķ ânı
Ol dağî dört yanına қılıç çalar Her kime ursa ânı iki biçer
Қırdı kâfirleri olgün bî-hesâb Yandı bağrı şusız oldu kebâb
Yine yeñi yâreler urdı âña Tâқatı қalmadı baқtı dört yaña
Қılıңç çalmağa қalmadı çäre Aқar kânı sızlaşır yâre
335 Cengi kodı aқlamağa başladı Gözi yaşı çağlamağa başladı
Didi yâ Rabb ben nireye gidem Sen var iken ben kimlere gidem
Dört yaña baқarım babam gelmedi Bu benim derdime dermân olmadı

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/12 Fall 2014

Mîne hâtûn daħî aķıtdı yâşı
 Kâhî durur kah oturur kâh yatar
 340 ‘ Alî ğazâdan daħî dönmişidi
 Düşinde Muħammedi ğördi ‘ Alî
 ‘ Alî eydür yâ resûl yaşlı ğozin
 Şimdi Tâbût ‘ askeri üstündür
 Çevre yanın kâfir aldı cenk ider
 345 Ğarîb sızı şimdi yollara baķar
 Al Ğasan ile Ğüseyni sen bile
 ‘ Alî uyķusından oldem uyanır
 Eve gelmeden ‘ Alî yola oldu revân
 Gice gündüz ‘ Alî ğitdi oldem yola
 350 Ol Muħammed Ğanefî hem ķalmışidi
 Mîne hâtûn yollara baķar idi
 Ğördi Mîne üç atlu gelür
 Mîne atlarının tozına yüzün sürer
 Mîne eydür siz kimlersiñiz ey ulu
 355 ‘ Alî eydür ‘ Alîyem ey cânım

Orta yerde ķaldı eşi yoldâşı
 Dört yanına baķub Ğâcet ķılar
 Medîneye üç ķonaķ ķalmışidi
 Ğözlerini yaşlı ğördi ol velî
 Yine muşîbet mi düşdi özüñ
 Kendi daħî kâfirin cengindedir
 Tîz iriş şimdi oğlundan cân ğider
 Seniñ için ğözlerinden yaş aķar
 Tîz iriş oğluna bingil Döldüle
 Miskile ‘ anber cânına boyanır
 Ğasan Ğüseyn yanında bile hemân
 Vardı irişdi Tâbütin eline
 Üni çıķmaz beli bükülmüş idi
 Ğasret odı cânını yaķar idi
 Gelür ammâ ķatî heybetlü gelür
 Ğanların kim olduğın bilmek diler
 Bunca geldiñiz tütub yolu
 Ğasan Ğüseyn iki oğlum benim

-15-

Mîne işitdi ‘ Alîniñ sözün
 Gerçek ‘ Alî misiñiz deyüb sorar
 ‘ Alî didi Ğaķķ sevindirdi seni
 Ol Muħammed Ğanefî cân pâresi
 360 Diri midir ölü midir söyle ânı
 Mîne eydür ben daħî bilmem ânı
 ‘ Alî Mîneden işitdi bu sözi
 Muħammed Ğanefî işitdi ‘ Alîniñ ünün
 Atasını ğördi oldem ol civân
 365 Döldülin ayağına sürdi yüzün
 Ğasan Ğüseyn âña irişdiler
 Hem Muħammed Ğanefî dir ben size
 Şoñ güninde irişdiñiz muşaffâ
 ‘ Alî eydür şükür olsun Allaha
 370 ‘ Alî ğördi ğövdesi pâre pâre
 Libâsları pârelenmiş dökülmüş
 Bir âh idüb meydâna ğirdi ‘ Alî
 ‘ Alî eydür Tâbûta ne oldu saña
 Ğâfil olma işler idem ben saña
 375 Oğlumuñ üzerine ‘ asker dizesin
 Böyle didi meydâna sürdi atı
 Ğövde yarıcı geldi yine
 Biz bunıñ ile başa çıķamayız

Ferâhından bitürdi kendi özin
 Atasınıñ ayağına yüzler sürer
 Bir Ğaber vir sen de sevindir beni
 Cığerim köşesi ğözüm çırası
 Ğaber ver sen de sevindir beni
 İşini âsân ide ol ğanı
 Nağra urdı çalķandı yeryüzi
 Hem babasından yaña döndü yüzün
 Ölmüş iken yeñi buldı cân
 ‘ Alî indi öpdi oğlunuñ ğozin
 Ğucaķ ķucaķ olub şarmaşdılar
 Müştâķ idim Ğoş irişdiñiz bize
 Çok şükür olsun yaradan Ğaķķâ
 Selâmet kavuşdırdı Muħammed Ğanîfe
 Ğövdesinde elliden artuķ yâre
 Nâzik teni yârelenmiş sökülmiş
 Kâfirleri kıрмаğa başladı ol velî
 Niçün böyle işlediñ sen baña
 İşidüb ğören ķalsun toña
 Şöyle nâzik tene yâre urasın
 Didi Tâbût ğörünce bu heybeti
 Pehlivânlar kıricı geldi yine
 Heybetinden yüzine baķamayız

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
 Volume 9/12 Fall 2014

380	Şındı ānda Tābūtūn ‘ askeri Gözleyüb oldem kılıç çaldı ‘ Alī Ḥasan Ḥüseyn ile girdi hemān ‘ Alī eydür gel īmāna bul amān	İlerü meydāna gelmediler hiç biri Ol kāfirin çoğımı kırdı ‘ Alī Kırub kāfire hiç virmez amān Tahtūnda sulṭān ol her zamān

-16-

385	Milkinge bir ğayri kimse gelmesün Tābūt eydür şöyledir benim yolum Çün işitdi ‘ Alī ānıñ sözini Kesdi başın āna virmez amān Tābūtūn çün öldigini bildiler Kimi müsliṃān kimi ḥarāç virdiler Ānda olan mällarını virdiler 390 Şehri virdi müsliṃānıñ birine Ol Muḥammed Ḥanefī Mīne de bile Hep Medīne ḳavmi ṭaşra çıkdılar Didiler ānlar mübārek olsun size Nikāḥ oldu Muḥammed Ḥanefī ile Mīne 395 İki ‘ aşık birbirini buldılar Şād ü ḥürrem oldu bunlar ey ‘ amū Tamām oldu Muḥammed Ḥanefī ḥikāyeti Okuyanı diñleyeni yazanı yazdıranı 399 Fā‘ ilātün fā‘ ilātün fā‘ ilāt	Tahtūnda kimse şafālar sürmesün ‘ Ār ile ben ölmeden biñ kere ölem Ṭamūya gönderdi ānıñ özini Zīrā getürmedi Allaha īmān Kāfirin çoğı girüye kaçdılar Yağmā oldu hep girüye kaçdılar Cümlesi hep ‘ Alīye virdiler Beglik eyle didi ānıñ birine Aldı ṭıtdı birkaç cāriye ile ‘ Alī geldi oğlı ile baqdılar Bir seferde itdiñiz iki ğazā Ziyāfet ile ṭoldı Medīne Birbirile nice şöḥbet kıldılar Muḥammed Ḥanefī Mīneden ḳamū Vir şalavāt Muḥammede bula cānıñ necāti Raḥmetiñle yarlığağıl yā ğanı Muştāfanıñ rūḥına vir şalavāt

*** Ketebetü’l-faḳīr Süleymān Ḥilmi ibn Muḥammed Selīmi ...²² ***

*** sene 1329 h. ***

SONUÇ

Kaynakçada künyesini verdiğimiz eserlerdeki bilgilerin yardımıyla oluşturduğumuz bu yazımızdan da anlaşılacağı üzere, cenkname kültürü çok uzun zamandır İslam öncesi ve İslamî Türk Edebiyatı’nın içinde var olan ve yıllar geçtikçe de gelişme gösteren bir tür olmuştur. Öyle ki bir süre sonra tarihi olayları ve savaşları anlatmaktan ziyade, kurgusal ve fantastik konular işlenmeye başlanmıştır. Yazarlar tarafından kimi zaman bir ejderhayla savaştırılan Hz. Ali, kimi zaman da Hayber kalesini fethetmek için gönderilmiştir. Hatta bu hikayeler o kadar çok yazılmış, okunmuş ve söylenmiş ki aynı hikayenin bile onlarca versiyonu ortaya çıkmıştır. Bu nedenle de ilk yazarları unutulmuş ve anonimleşmişlerdir. Nitekim bizim transkripsiyonlu metin haline getirdiğimiz bu hikaye de var olan ve bilinen bir eserin daha az bilinen bir versiyonuna ait anonim bir hikayedir.

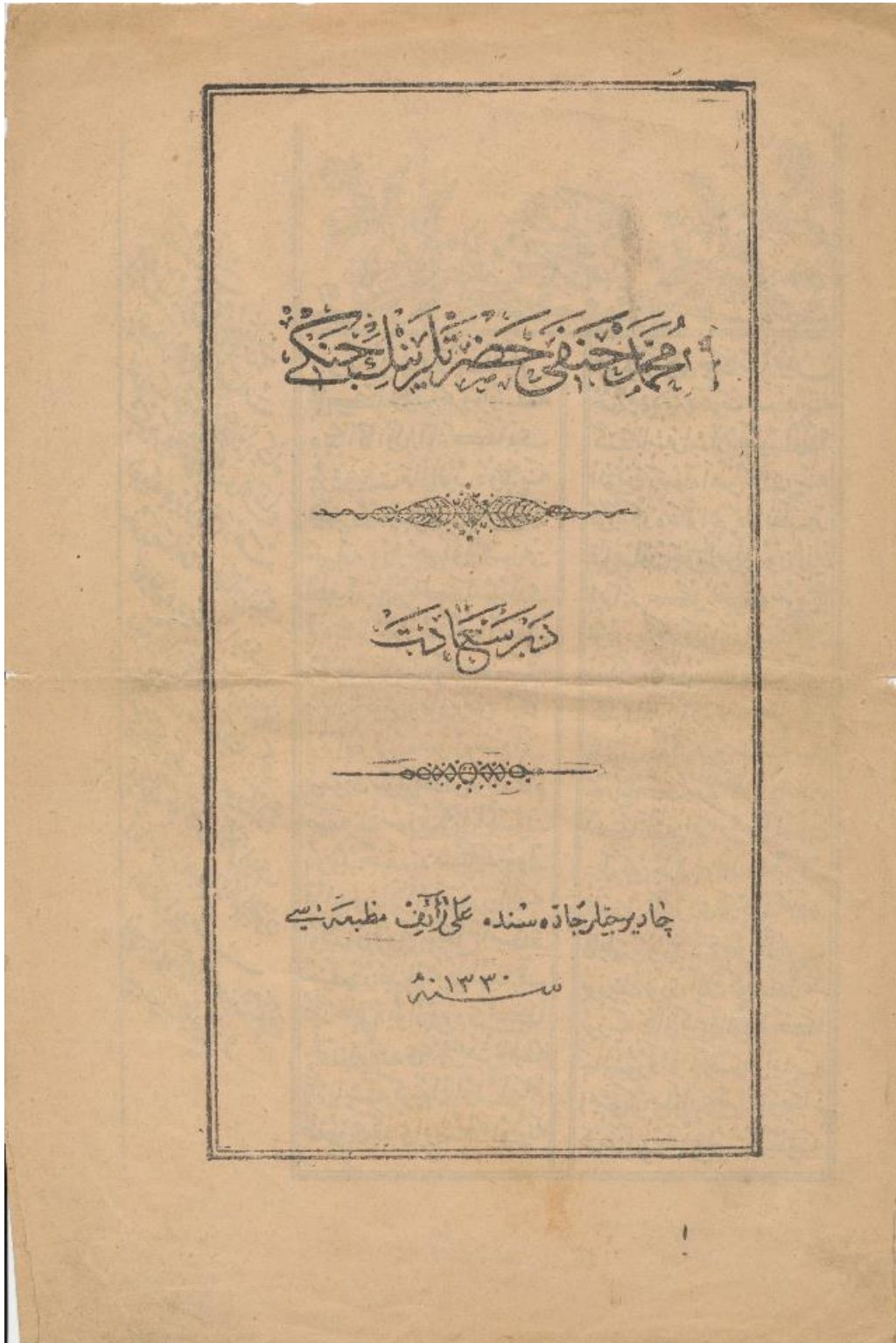
Yukarıda da belirttiğimiz üzere cenknameler, yüzyıllardır yazılacakmış, halen bile yazılan ve üzerinde çalışmalar yapılan bir türdür. Hatta başka türlerdeki esere de ilham kaynağı olarak, çağdaş öykücülüğün temellerini oluşturmuşlardır.²³ Bu açıdan bakıldığında zamanın insanının cenknamelere ne kadar değer verdiğini ve bu eserlerin ve anlatıların bir zamanların vazgeçilmez unsurlarından biri olduğunu görmek mümkün olacaktır.

²² Son cümlelerin muhtemelen kalıp bir ifade olan bu kısmı okunamayacak kadar sıkışık bir şekilde istiflenmiştir.

²³ Örneğin: Mungan, Murathan (2006). *Cenk Hikâyeleri*. İstanbul: Metis Yayınları.

TIPKIBASIM

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/12 Fall 2014

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/ 12 Fall 2014

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/ 12 Fall 2014

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/ 12 Fall 2014

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/12 Fall 2014

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/ 12 Fall 2014

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/12 Fall 2014

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/ 12 Fall 2014

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/ 12 Fall 2014

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/12 Fall 2014

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/ 12 Fall 2014

SÖZLÜK²⁴

-A-

‘**ār**: (ar.) Utanma, hayâ, edep.

-B-

bâṭıl: (ar.) Boş, beyhude, yalan, çürük.

beşâret: (ar.) Müjde, muştu.

-F-

feriştah: (far.) Melek, iyi, güzel huylu insan, peri gibi olan.

-G-

ğazâl: (ar.) Geyik, ceylan, maral, ahu.

ğıyâse’l-müstağîşin: (ar.) Yardım dileyenlerin yardımcısı, Allah.

göyemek: (tür.) Yanmak.

gümân: (far.) Zan, sanma, sezme, şüphelenme.

güveg: (tür.) Güvey, damat.

-H-

hayâ: (ar.) Utanma, sıkılma, ar, namus, edep.

hel etâ: (ar.) İnsan ya da diğer adıyla Dehr suresi. Sure “Hel etâ ale’l-İnsânî” sözleriyle başladığı için bu isimle anılmaktadır.

hulle: (ar.) Cennet elbisesi, belden aşağı ve yukarı olmak üzere iki parçadan oluşan elbise.

hüsn: (ar.) Güzel, iyi, güzellik, iyilik.

-İ/Î-

irgürmek: (tür.) Ulaştırmak, eriştirmek.

‘**işret**: (ar.) İçki, içki içme, (Arapçada) yaşama, geçinme.

î’tikâd: (ar.) İnanma, gönülden tasdik etme, bir şeye bağlanma.

‘**izzet**: (ar.) Değer, kıymet, yücelik, ululuk, kuvvet, kudret, hürmet, saygı, ikram, îzâz.

-K-

kelb: (ar.) Köpek, it.

-L-

lâ nazîr: (ar.) Eşsiz, benzersiz.

libâs: (ar.) Elbise, kıyafet.

-M-

mel’ün: (ar.) Lanetlenmiş, kovulmuş, herkesin nefret ettiği kişi.

muşaffâ: (ar.) Tasfiye edilmiş, süzülmuş, yabancı maddelerden ayrılmış, saflaştırılmış.

mürğizâr: (far.) Kuşu bol olan ağaçlık yer.

müştâk: (ar.) İhtiyaklı, özleyen, göreceği gelen, can atan, arzumend, hasretkeş.

-N-

nekkâre: (osm.) Kudüm, yarım daire şeklinde iki davuldan oluşan vurmali bir çalgı.

nuşret: (ar.) Yardım, Allah’ın yardımı, üstünlük, başarı.

nübüvvet: (ar.) Nebilik, peygamberlik, Tanrı haberciliği.

-S-

şâhib-kırân: (ar. – far.) Her zaman başarı, üstünlük kazanan hükümdar.

şalât u şıyâm: (ar.) Namaz ve oruç.

şalavât: (ar.) Namazlar, Hz. Muhammed’e ve O’nun soyundan gelenlere okunan dua.

şınmak: (tür.) Kırılmak, parçalanmak, zayıf düşmek, aciz kalmak, yenilmek, mağlup olmak, bozguna uğramak, kaybolmak, yitmek, bozulmak, azalmak, şiddetini yitirmek.

²⁴ Bu bölüm Ferit Devellioğlu’nun *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*’ı, Cem Dilçin’in *Tarama Sözlüğü* ve TDK’nın çevrimiçi *Güncel ve Ağızlar Sözlükleri*’ndeki bilgilerle oluşturulmuştur.

süci: (tür.) Şarap, içki, içki içme.

-Ş-

şād ü hürrem: (far. – far.) Sevinçli ve gülyüzlü.

şahâdet: (ar.) Şahitlik etme, bir şeyin doğruluğuna inanma, delalet, “eşhedü en lâ ilâhe illallah...” sözünü tekrarlama.

-T-

ta‘âm: (ar.) Yemek, aş.

tabl: (ar) Davul. –**urmak:** Davul çalmak.

tahayyür: (ar.) Hayran olma, hayrete düşme, şaşakalma, şaşırma, taaccüb.

tamû: (tür.) Cehennem.

tevhid: (ar.) Bir kılma, Allah’ın birliğine inanma, “lâilâhe-illallah” sözünü tekrarlama.

timâr: (far.) Yara bakımı, tedavi, iyileştirme.

ton: (tür.) Elbise, kılık, kıyafet, renk.

-U/Ü-

ün: Ses, nidâ, âvâz, sâdâ, nârâ, şöhret, şan.

-Y-

yarlıgamak: (tür.) Suç bağışlamak, mağfiret etmek.

yumak: (tür.) Yıkamak, temizlemek, ıslatmak, suya batırmak, sokmak.

-Z-

zinâ: (ar.) Nikahsız çiftleşme, dini nikah olmadan cima etme.

KAYNAKÇA

- ATALAN, Mehmet (2008). “Türk Kültüründe Hz. Ali Cenknâmeleri”. *e-makâlât Mezhep Araştırmaları* 1/2, sayfa 7-27.
- ATALAN, Mehmet (2011). “Anadolu’da Cenknâmelerin Toplumsal Yansımaları”. *Kelam Araştırmaları* 9:1, sayfa 45-56.
- ATALAN, Mehmet (2012). “Cenknâmelerde Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman’ın Yeri”. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17:1, sayfa 1-13.
- AYTAŞ, Gıyasettin (1999). “Türk Kültür ve Edebiyatında Geyik Motifi ve Hâzâ Destan-ı Geyik” *GÜ Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi, Hacı Bektaş Veli Dergisi*, S. 12, sayfa 21-37, Ankara.
- ÇELEPİ, Mehmet Surur (2010). “Dânişmen-nâme’de Rüyalarm İşlevleri”, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic- ISSN: 1308-2140. (Eski Oğuz Türkçesi – Prof. Dr. Zeynep Korkmaz Adına). Volume 5/1 Winter 2010, www.turkishstudies.net, DOI Number: http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.1115, p. 263-280.*
- ÇETİN, İsmet (1997). *Türk Edebiyatında Hz. Ali Cenknâmeleri*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı
- DEVELLİOĞLU, Ferit (2010). *Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- DİLÇİN, Cem (2000). *Yeni Tarama Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- KOZAN, Ali; Bilgili, Rumeysa (2013). “Hz. Ali’nin Menkıbevî Hayatına Dair Bir Destan: Dâstân-ı Ejderhâ ve İslâmî Dönem Anadolu Türk Kültürüne Yansımaları”. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic- ISSN: 1308-2140. (Tarih). Volume 8/5 Spring 2013, www.turkishstudies.net, DOI Number: http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.4636, p. 465-490.*

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/12 Fall 2014

- MATTEİ, Jean-Louis (2004). *H. Ali Cenknâmeleri*. İstanbul: Kitabevi
- Muhammed Hanefî Cengi. İstanbul: Akpınar Yayın-Dağıtım (1969)
- Muhammed Hanefî Hazretlerinin Cengi. İstanbul: Ali Raif Matbaası (h. 1330)
- OCAK, Ahmet Yaşar (1989). *Türk Folklorunda Kesik Baş (Tarih-Folklor İlişkisinden Bir Kesit)*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları
- ÖZ, Mustafa (2005). “Muhammed b. Hanefîyye”. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c. 30, s. 537-539. Erişim için bkz: <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c30/c300344.pdf>
- SEVİNÇ, Bayram (2013). “Yiğit ve Silahlı Adam Diyalektiğinde Kılıç İmgesi”. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic- ISSN: 1308-2140. (Sosyal Bilimler). Volume 8/6 Spring 2013*, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.4971>, p. 619-639.
- ŞAKİR (SOKU), Ziya (2014). *Hazreti Ali – Hayatı, Öğütleri, Cenklere*. İstanbul: Demos Yayınları
- ŞENER, Mümin (2010). “Muhammed Hanefî Cengi Metin – Muhteva - Tahlil”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. 9 Eylül Üniversitesi. Erişim için bkz: <http://deu.mitosweb.com/browse/49736/>
- TOPRAK, İsmail (2014). *Hazreti Ali Cenklere*. İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları
- ÜNLÜER, Ceyhun (2010). *Muhammed bin Hanefîyye Cengi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı
- TDK Güncel Türkçe Sözlük, kaynak için bkz: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&view=gts
- TDK Türkiye Türkçesi Ağzları Sözlüğü, kaynak için bkz: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_ttas&view=ttas

---

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/12 Fall 2014

